

Socijalna misel

Smernice krščanske politične stranke (dr. Angelik Tominec O. F. M.) — Priprave za konkordat (dr. Josip Hohnjec) — Socialno načelo in državna vzgoja (dr. Josip Jeraj) — Donešek k zgodovini enotne fronte del. ljudstva v Sloveniji (Mihael Moškerc) — Kriza v italijanski ljudski stranki (Janko Kralj) — Gospodarska politika ruskih sovjetov (Boris Šlajmer) — Vladna kriza (Franc Smodej) — Svetovna politika (Cosmopolita) — Preokret na desno? (Franc Terseglav) — Ljudska prosveta — Julijska krajina — Zadrugištvo — Revije in knjige

L. II. LJUBLJANA — GORICA ŠT. 1.

923.

**„Socialna misel“ izhaja 15. vsakega meseca na najmanj
24 straneh.**

**Kulturni del urejuje Fr. Terseglav (Ljubljana), socialni
in gospodarski dr. A. Gosar (Ljubljana), politični
dr. E. Besednjak (Gorica).**

**Upravništvo: Jugoslovanska tiskarna, kolportажni od-
delok, Poljanski nasip št. 2, Ljubljana. — Za Italijo
je upravništvo v Gorici, Via Carducci št. 4.**

**Cena: Celoletno 40 Din, za Italijo in ostalo inozemstvo
50 Din.**

Odgovorni urednik: dr. Andrej Gosar, Ljubljana.

Tisk Jugoslovanske tiskarne v Ljubljani.

Naslovno stran je narisal g. Špacapan v Gorici.

INDUS

d. d. za industrijo
usnja in usnjatih
izdelkov

prej CARL POLLAK

Tovarne v Ljubljani,
Kranju in na Drniski
izdelujejo čevlje iz
vsakovrstnega usnja,
gamaše in usnjate
podnožnike k vratom
iz usnja lastnega
proizvoda

Ali imate že zavarovane svoje premič-
nine in posestva proti požaru? Zava-
rujte sebe in svojo družino za žulje-
nje: Za slučaj smrti, smrti in doživetja,
otroške dot., pogrebne stroške i. t. d. —
U poštev prihaja edino le naša domača

Uzajemna zavarovalnica

v Ljubljani, Dunajska c. 17,
ki vam nudi največje ugodnosti

Dr. P. Angelik Tominec O. F. M.:

Smernice krščanske politične stranke.¹

Pod stranko razumemo organizacijo, ki dela za blagor skupnosti, s tem ali onemogoča ali omejuje in smotreno regulira oddelne cilje posameznikov, oziroma skupin, in naravno vsled tega zahteva od svojih članov žrtev v prid splošnosti. Na podlagi načela: V združenju je moč, so specielno politične stranke sredstvo, ki pomagajo človeštvu do čim popolnejše uredbe družabnega sožitja na zemlji. Četudi so v očigled današnjih neto-lajljivih razmer v očeh mnogih stranke neko zlo, treba reči, da so vsekakor »potrebno zlo«, ki ravno potom medsebojne kontrole, katero izvajajo, preprečujejo zlorabo, le prepogosto združeno z oblastjo ali s težanjem za njo.

V predležeh izvajanjih imam pred očmi le stranko ali politično organizacijo katoličanov v Jugoslaviji.

Če gledamo dandanes po svetu, vidimo, da se vse stranke na svetu preorientujejo, ene bistveno, druge v nebistvenih pritklinah. Svetovna vojna ni povzročila samo revolucij v državah, ampak še v veliko večji meri revolucijo duhov. Stranke katoličanov, sloneče na krščanski etiki, pa vsled svoje neminljive svetovno-nazorne moralne podlage ne rabijo bistvenega preobraženja, ampak samo modro prilagodjenje na nove, po vojni nastale razmere. Isti problem, kakor obstoja glede strank katoličanov n. pr. v Italiji ali Nemčiji, obstoja seveda tudi pri nas. Rešitev, oziroma umevanje dandanes perečih javnih problemov pa izražajo strankini programi, ki v jedru obsegajo smernice, katere naj bi oživotvorila organizacija, ki jih je proglasila za svoje.

Versko stališče stranke.

Stranka zastopa ljudske koristi. To ljudstvo je tradicionalno globoko verno, zato je naravno, da mora tudi v tem oziru stranka zavzemati določno stališče napram veri kot najvažnejšemu kulturnemu faktorju.

¹ Pričujoča razprava se organično veže z J. Kraljevo »Program in taktika ljudske stranke«, z Gosarjevimi »Načrtom političnega programa« in z referatom isteга avtorja o »Novem programu nemškega centra« v I. letniku naše revije. V ves ta okvir spada predvsem socialni program za ljudsko stranko, objavljen od dr. Gosarja v člankih v »Narodnem Gospodarju« 1920/21, potem ustavni načrt S. L. S., resolucije delavskih zaupnikov v Mariboru 1920 in drugo. Naša želja je, naj bi o vprašanju smernic krščanske ljudske stranke izpregovorili v naši reviji tudi drugi, ker se zdi, da ni več daleč čas, ko bodo slovenski katoličani morali zavzeti povsem določno stališče glede na ves sklop tu načetih problemov, kateri terjajo nujne rešitve. Taki članki bi mogli namreč nekaj doprinesti k definitivni izgradbi širokopoteznega katoliškega teoretičnega in praktičnega akcijskega programa za javno življenje v po vojni nastalih razmerah, oziroma dati vsaj kakšen pokaz glede na vrhovne smernice, s katerih bi se bilo orientirati napram vsem vprašanjem današnjega političnega in socialnogospodarskega življenja. Dr. Tominecova izvajanja so pisana z vidika zadnjih javno življenje ravnajočih smernic. K najvažnejšim točkam zavzamemo v prihodnjih številkah tudi mi svoje stališče. — Opomba uredništva.

Stranka mora torej zastopati tudi verske interese ljudstva, najsi že gre tu za katoliško, pravoslavno ali muslimansko ali katerokoli veroizpoved. Država je namreč v lastnem interesu dolžna ščititi religijo brez vsakega prejuda za to ali ono veroizpovedanje, izvzemši onih verstev, katera vsebujejo nemoralne principe ali prakse in izprevrčajo mirni družabni red. Iz tega sledi, da mora država tudi upoštevati verska načela pripadnikov posameznih religij v državi, v kolikor ne ogrožajo državnega obstoja.

Po načelih katoliške cerkve, h kateri se večina Slovencev priznava, mora vladati v medsebojnem občevanju pripadnikov iste države, toda različnih veroizpovedi, takoimenovana praktična ali državljanska strpljivost, brez katere danes, ko nasilje v zadevah vesti ni na mestu, praktično ni mogoče mirno družabno soživljenje. Ona skrbno loči med zмотo in osebo, ki je v zmoti. Zmoto sicer načeloma pobija, osebi pa izkazuje ljubezen in spoštovanje, skuša pa tudi usmeriti dobre etične sile vseh veroizpovedi na en skupni praktični družabni cilj. Temelj tega ravnanja je ljubezen do bližnjega in smisel za občo blaginjo, ki članu katoliške cerkve ne zapoveduje le hladne strpljivosti, ampak tudi odkritosrčno ljubezen do drugoverca in iz tega izvirajoče praktično socialno ravnanje. Kdor namreč strpljivost zase zahteva, jo naravno mora dovoliti tudi drugim.

Na podlagi teh načel je jasno, da bi se naj ta stranka baš na podlagi svojega odločno verskega programa skušala razprostrti na vse veroizpovedi in plemena v državi ali z drugimi besedami, ona naj bi ne izključevala nobene veroizpovedi, v kolikor imajo tudi one ohranjene v religiji temelječe etične principe javnega in zasebnega življenja.

Toda ali ni to verski indiferentizem? Nikakor ne! Versko indiferenten človek se sploh za nobeno verstvo ne meni, ampak vsako verstvo smatra le kot preostanek prvobitnega praznoverstva, medtem ko mi odločno naglašamo individualni in socialni etični pomen vere še posebno v moderni državi s posebnim poudarkom, da po načelih svobode nikogar ne silimo k veri, ki jo smatramo za stvar svobodnega prepričanja. Dobro je treba namreč ločiti med katolicizmom in katoliško cerkvijo in pa med stranko katoličanov. Stranka je le organizacija za izvedbo izvestnih krščanskih načel v javnosti pod odgovornostjo stranke same, in tega cilja politična stranka ne dosega toliko potom notranje preobrazbe duš (to je stvar, ki je lastna cerkvi), ampak potom ustvarjanja zakonov, socialnega miljeja ter zunanjih političnih predpogojev v to svrhu, kakor so socialni, delavskovarstveni zakoni, upravne metode itd. Ker pa to ni nekaj specifično katoliškega v smislu izključevanja moralnih dobrin in kulturnih vrednot, ki so jih ohranile tudi pod to ali ono podobo druge vere, zato v taki krščanski ljudski stranki lahko z mirno vestjo sodeluje vsak pošten pozitivno veren človek, pa bodisi tudi izraelit ali musliman.

S tem isti ne nasprotuje niti lastni veroizpovedi, ki je sicer pokvarjena podoba krščanstva, pa vendarle še »podoba«, niti škoduje katoličanstvu, ampak mu nasprotno celo koristi, ker pripravlja bodočo vesoljno cerkev vsega človeštva. (Ut omnes unum sint.) Cilj take stranke katoličanov je, da družbi da zakone na etični podlagi krščanstva kot najdovršenejšega izpopolnitelja vsake druge religije. Lahko bi torej sodeloval v tej stranki celo budist, le brezverec Voltaireovega kova ne.

Ravno v tem obstoji velika prednost strank katoličanov, da one s tem, da branijo svoja katoliška, priznana etično najvišje stoječa načela, branijo obenem vse npravne dobrine drugih veroizpovedanj, katerih izpopolnitev tvorijo katoliške ideje. Taka idealna stranka bi s tem pripravljala kraljestvo božje na zemlji, ki obsega vse ljudi kot brate med seboj in sinove enega nebeškega Očeta. Edino taka, vse poštene in verne ljudi vseh veroizpovedanj obsegajoča stranka, bi bila zmožna izpeljati v Jugoslaviji tolikanj potrebno versko svobodo in enakopravnost.

Izkušnja je pokazala, da so ravno najbolj »liberalne«, »svobodomiseln« stranke v naši državi najmanj sposobne ščititi svobodo vesti in enakopravnost. (Zgledi: Prepoved Marijinih kongregacij, Razora, prisilno uvajanje sokolske vzgoje v šole, boj proti zasebnim konfesionalnim šolam, zahteva po imenovanju škofov od strani države itd.) Znal bi sicer eden ali drugi to imenovati malenkosti, toda to je ravno poseben — priznati je treba, zelo zvit — način kulturnega boja v državi SHS. Koristil bi ta boj — če bi bil očiten — katoliški stvari, ker bi katoličane zdramil, tako pa mnogi niti ne vedo, za kaj gre. Ne gre tu za nič več in nič manj kakor za počasno vpeljavanje orientalskega duha tudi v katoliški del države. Ta slednji pa ne pomeni drugega kot vpeljavo bizantinizma v katoliško cerkev potom imenovanja škofov, ki bi bili poslušni oprode režima ter njegovi uradniki, kakor je to bila navada v Rusiji in vzhodni cerkvi sploh. Ravno zato je tolikanj bolj potrebna edinost v organizaciji katoličanov, ki bi se znala ustavljati že prvim poskusom svobodomiselncev.

Ravno tak skrit namen razkristjanjenja katoliškega življa v Jugoslaviji ima tudi takoimenovana enotna državna šola. Stranka mora zahtevati popolno svobodo glede vzgoje otrok po lastnem prepričanju, oziroma po prepričanju staršev. Šola mora stati v stiku z življenjem, biti primerna raznim stanovom, nuditi socialno vzgojo, ne pa, da tvori enostavno šablono po enem vzorcu, ki je v interesu enega samega vladajočega sloja in njegovega sistema. Država ima dolžnost šole vzdrževati, voditi in nadzirati vzgojo pa le v toliko, v kolikor je to minimalno nujno potrebno, da si pridobi mladina elementarno potrebno izobrazbo in za državno soživljenje nujne bitne socialne pojme — drugače je duh vzgoje in njena podlaga, zlasti pa verska, stvar samoodločbe.

Z enim stavkom: Kjer se religiozni etični temelj javnega življenja ne osporjuje in svoboda v tem oziru dejansko spoštuje, kakor n. pr. na

Angleškem, specifično na versko podlago postavljene politične stranke niso nujno potrebne, ako morebiti ne obstojajo kakšni drugi razlogi; pri nas pa so nujni zahtevek obstoječih razmer in bodo tudi še ostale.

Socialni vidik.

Po priznanih načelih: »Kdor ne dela, naj tudi ne je« in »Vsak delavec je vreden svojega plačila« je jasno, da mora stranka zastopati delavnost, naj si že gre tu za telesno ali duševno delo.

Duh krščanstva in z veseljem lahko rečemo tudi duh časa zahteva dandanes pošteno in obče koristno delo od vsakega. Če kdo, tedaj stranke katoličanov ne morejo biti protivne dvigu delavskih stanov, trpečih in izkoriščanih, in sicer tako iz idealnih razlogov pravičnosti kakor iz praktičnih, ker so vendarle ti sloji, ki jih še danes imenujejo socialni privilegiranci »nižje«, brez dvoma tisti, ki so nositelji bodoče kulture, naj ta potem konkretno izgleda tako ali drugače; naša naloga je v prvi vrsti ta, da bo tudi ta kultura prešinjena od krščanstva, in sicer v višji meri nego je buržoazna kultura 19. in 20. stoletja.

Največja nevarnost za enotno stranko s krščanskim vesoljskim programom izvira po mojem mnenju iz vedno večje diferenciacije stanov in njihovih interesov. Pri nas težimo za ustvarjenjem gospodarske zbornice; dokler pa se ta programna misel jasneje ne izobliči in postavno ne uresniči, mora krščanska ljudska stranka vsekako in nujno iskati izravnave raznih stanovskih interesov ter zato gojiti misel solidarnosti, energično ustavljač se vsaki demagogiji. Ker pa se gospodarski interesi pretiravajo v kapitalistični dobi brez dvoma bolj od strani imovitejših slojev, kateri so v stanju »blažene posesti« in oblasti, se krščanska solidaristična formula po mojem mnenju ne nahaja v aritmetični sredini, ampak je nekoliko pomaknjena na plat interesov malih, slabejših in brezoblastnih, ki so že samo zavoljo tega večje zaščite potrebni. Če se ne upošteva omenjeni moment, more nastati nevarnost, da se stranka ali odtuji masi malih ljudi ali pa razbije v stanovske (razredne) stranke, kar bi po mojem prepričanju principialno in praktično pomenilo velikansko škodo. Principialno, ker bi se s tem pokazalo, da krščansko misleči ljudje ne morejo najti solidaristične formule, ki vendar nujno sledi iz krščanskega nazora, po katerem smo vsi bratje — praktično, ker bi v danih okoliščinah pri nas razcepitev krščansko mislečih ljudi zelo škodovala kulturnim interesom krščanstva.

Da omenim neko stvar praktične važnosti, je jako dobro, da se v političnih strankah katoličanov slejkoprej varuje praksa, da leaderji krščanskega pokreta niso udeleženi pri velekapitalističnih podjetjih, ker bi imeli drugače vezane roke. Koliko zla izvira n. pr. na Francoskem ali v Angliji in Ameriki iz tega, da so mnogi politični voditelji iz osebne interesa zvezani z interesi velekapitala, sicer pa ni treba iti daleč, ker vidimo baš v Jugoslaviji, kako vladajoče svobodomiselne stranke iz istega vzroka demoralizujejo javno življenje in državo. Oblast in denar imata že po svoji

naravi tak čudovit vpliv na človeško srce, da se le v izjemnih slučajih posreči, da človek, ki isto v sebi združuje, ne podleže vabam ter ne zlorabi ne enega ne drugega. Le na tak način morejo stranke zastopati in braniti interese ljudstva, kakor so obsežena v že omenjenih načelih. Odločno mora stranka seveda delovati za oživetvorenje socialne zakonodaje, kakor zaščita delavstva, ureditev plač državnih uslužbencev, duhovnikov, starostno zavarovanje in drugo.

Za rešitev naroda je nujno potrebna splošna prepoved točenja alkohola kakor n. pr. v Sev. Ameriki, zato bi stranka morala delovati za uveljavljenje antialkoholiščne postave. Ker je pa za uresničenje mnogih socialnih problemov, zlasti še poslednjega, nujno potrebno sodelovanje obeh spolov, zato mora naravno zahtevati enako volivno pravico in sploh popolno politično enakopravnost tudi za ženske.

Načela notranje uprave.

Čim večji je napredek, tem večja je tudi potreba delitve dela. To ne velja samo pri obrti in duševni kulturi, ampak tudi pri upravi države. Zato bi nujno morala stranka delati na to, da se ustanovijo avtonomne pokrajine po zgledu švicarskih kantonov. Skupno naj bi ostalo le, kar nujno mora ostati skupno, kakor n. pr.: obramba države, promet, pošta in brzojav i. dr.

Po načelu, da je pravičnost temelj držav, bi se morala povsod uveljaviti popolna enakopravnost vseh narodnosti v državi. Za zgled nam lahko služi Švica, kjer je ta enakopravnost razvidna na sleherni dopisnici, da univerz, kjer se menjava vsako leto uradni jezik, železnic itd. niti ne omenjamo. Iz obče znanega psihološkega zakona je razvidno, da se medsebojna ljubezen in zaupanje med narodnostmi ne da vcepiti potom paragrafov, ampak le pridobiti z ljubeznijo. Izključena mora zato biti tudi vsaka takoimenovana »državna narodnost«. Vsi morajo biti enakopravni, naj si bodo Slovani ali Turki ali magari tudi Eškimi, kakor hitro postanejo naši državljani.

Iz istega načela enakopravnosti sledi tudi, da mora biti cilj stranke upostaviti l j u d s k o d r ž a v o v polnem pomenu besede, na mesto ostankov prejšnje stanovske, vojaške ali monokratične države, četudi iz čisto praktičnih razlogov danega momenta ni potrebno, da se ta razvoj forsira. Ker danes ni baš neaktualno, vzeti v pretres tudi možnost kakšne kakršnekoli d i k t a t u r e (fašizem!), je treba reči, da so najrazličnejša pota v dosego splošnega blagra ali pa v svrhu ozdravljenja bolnega družabnega organizma, da pa trajno nobena diktatura ni dobra, ampak da konstantna smer prizadevanj vsake ljudske stranke kaže vedno h d e m o k r a c i j i. Ne boljševiske ne fašistovske metode vladanja niso trajno mogoče, če verjamemo v etični napredek krščanskega človeštva — in ta je neutajljiv, dasi za enkrat živimo v dobi velike krize, v kateri se pojavljajo tudi abnormalne metode vladanja. Po mojem mnenju mora priti, čeprav

ne kmalu, do theokratične demokracije. Samo po sebi je umevno, da bi morala taka idealna stranka zastopati odločno antišovinistično, antiimperialistično in pacifistično smer, po načelu: Si vis pacem, para pacem.

Nikdo se dosledno ne sme smatrati za »dednega« sovražnika, noben narod in nobena država. Načelo »narodi so bratje med seboj«, ki tolikrat ni družega kot gola fraza, mora biti načelo stranke v najpopolnejšem pomenu besede. Biti mora stranka načeloma zoper vsako vojsko, izvzemši ko bi bila država napadena ali ogrožena v svojih najvišjih нравnih dobrinah. In še tedaj bi moralo veljati to kot zadnje sredstvo, ko so izčrpane vse možnosti mednarodne poravnave.

Ravnotako mora po reku: »Kar ti želiš, da drugi tebi ne store, tega tudi ti drugim nikar ne stori«, zahtevati brez pridržka enake pravice za narodne manjšine v naši državi, kakor jih žele naše narodne manjšine v tujih državah. Istotako mora stranka seveda vedno imeti pred očmi, da spadajo k popolnemu državnemu združenju Jugoslovanov tudi koroški in goriški Slovenci, istrski Hrvati in zlasti še Bolgarija. Raznarodovanje Nemcev, Madjarov, Albancev itd. itd. je glupo in nemoralno, se slej ali prej maščuje in državo v resnici slabi, kar zgodovina jasno kaže in se bo v bodočnosti še bolj pokazalo, ko se predramijo vsi, prav vsi, še tako drobni narodi in skupine.

Mednarodno-politične smernice.

Te slede že iz vsega prej navedenega. Ne gre omalovaževati, še manj tajiti stvariteljnih sil narodne misli, toda v zamislu krščanske stranke ne more biti tu govora o ničemer drugem, nego o tem, da se te sile uporabljajo sporazumno z vsemi drugimi narodi v svrhu dograditve neke velike duhovne, politične in gospodarske enote Evrope, oziroma celega sveta. Ideal mora biti visoko postavljen — pot k njemu seveda ni brez katastrof, peripetij, napak, to vsi vemo. Stranke katoličanov morajo na vso moč podpirati zamisel Društva narodov ter zahtevati, da isto iz zastopstva diplomatov zmagovitih držav postane resnični parlament ljudskih predstavnikov vseh držav in narodov brez izjeme. H kulturni in politični enoti evropskih in ameriških držav se imajo pritegniti s časom tudi azijski in afriški narodi. Mirovne pogodbe so brez izjeme nujno potrebne sporazumne revizije. Vzor mednarodnega političnega programa, se mi zdi, vsebuje angleška »Labour-Party«.

Duhovnik in politična stranka.

Najbolj idealno bi bilo, če bi se duhovnikom sploh ne bi bilo treba vmešavati v dnevne politične posle, ker pravi apostol: »Nihče, kateri se za Boga vojskuje, se ne zapleta v časna opravila« (II. Tim. 2, 4). To bi bilo idealno, kakor sem rekel, a žal, da temu ni tako.

Politika je umetnost, kako opravljati posle, ki se tičejo države. Če bi se politika držala svojih meja, če bi gledala le na posle, ki pripadajo državi kot taki, ki s pravega etičnega vidika skrbi za časno blaginjo svojih državljanov, n. pr. gospodarske, varnostne, splošno izobraževalne itd., tedaj bi se bilo treba duhovniku udeleževati politike le v toliko, da bi izvrševal svoje temeljne državljske pravice in dolžnosti, kakor so lastne slehernemu državljanu, agitacijo, shode, poslanska mesta bi pa lahko in gotovo tudi z največjim veseljem brez vsakega nezaupanja rad z mirno vestjo prepuščal laikom. Dokler pa se bodo stranke in naravno seveda tudi država dotikale vprašanj, ki ne spadajo pod njeno kompetenco, kakor so n. pr.: vzgoja otrok v duhu in načelih, ki nasprotujejo načelom staršev, prisilni civilni zakon in druga kulturna bojna vprašanja, tako dolgo se duhovniki ne morejo in tudi ne smejo odreči političnemu delovanju, pa naj bo to komu prav ali ne. Odveč bi bilo zahtevati od laikov, naj se oni izpostavljajo zasmehovanju zaradi izključno verskih zadev, ako bi jih duhovniki pri tem boju ne podpirali ali jim ne stali ob strani. Kajti če kdo, je gotovo v prvi vrsti duhovnik po poklicu dolžan braniti verske in npravne zahteve. Podobno velja tudi o problemih socialnega vprašanja. Kakor so namreč v prvih časih krščanstva apostoli in diakoni lajšali bedo ljudstva z miloščino, enako so tudi dandanes duhovniki že po svojem zvanju poklicani, da pomagajo bednemu ljudstvu ter pomagajo z vidika krščanstva reševati stare in vedno nove socialne probleme.

Ker je cerkev po svojem bistvu za vse ljudi brez izjeme, zato je naravno, da se ona nikdar ne more in ne sme identificirati s katerokoli stranko. Duhovnik je po svoji vesti dolžan popirati tisto, ki se po svojih načelih najbolj približuje idealom krščanstva. Škofje nimajo pri tem druge dolžnosti, kakor da v posameznih slučajih razsodijo: načela ali ravnanje te ali one stranke so v nasprotju s katoliškimi verskimi in npravnimi načeli, zato katoličan, če hoče ravnati dosledno po svojem večnostnem prepričanju, ne more sodelovati. V vseh drugih vprašanjih je pa tako duhovnik kakor laik popolnoma svoboden.

Zgodí se namreč pogosto, da se ravno stranke, ki v svojih programih zagovarjajo katoliška načela, pregreše s tem, da se identificirajo s katoliško cerkvijo, kar se prej ali slej vedno maščuje ne samo nad stranko, ampak tudi in sicer še bolj nad cerkvijo, kateri hočejo služiti. Pozablja se pri tem na to, da je cerkev katoliška — vesoljna, t. j. za vse, tudi za pristaše nasprotnih strank, in da je njen delokrog globlji, širši in v mnogih ozirih tudi čisto druge narave nego delokrog katerekoli in kakršnekoli politične stranke, pa naj bo še tako idealna in popolna.

Vsak »klerikalizem«, v kolikor ta beseda in pojem danes še straši po Evropi, ki se še ni iznebila celega balasta preživelih vprašanj, mora seveda iz vsake politične stranke katoličanov biti izključen, v kolikor bi pomenil politične privilegije ali svetno nadvlado duhovništva ali kakšno politično nasilje nad vestjo in prepričanjem. Seveda je ta strah, jaz mislim, čisto votel.

Stranka in izobrazba.

Ako katerakoli stranka hoče realizirati svoja načela, mora gledati — ako noče, da ostanejo načela samo na papirju —, da postane močna. Dvojno nalogo mora stranka rešiti, ako hoče ta cilj doseči, delati mora na to, da postane in o s t a n e močna.

Stranka pridobi naravno s številom somišljenikov. Ti se pa morejo resnično in trajno pridobiti le z izobrazbo, in sicer ne zadostuje samo, da pri volivnih shodih razjasni svoja načela — akoravno je tudi to potrebno —, ona mora marveč gledati, da ideje, katere zastopa, preidejo d o c e l a v mišljenje posameznikov. Te ideje se ne dajo udejestviti čez noč, zato potrebujejo trajnih somišljenikov in stopnjema nepretrgano v isti smeri razvijajoče in izpopolnjujoče se mentalitete, katere seveda ni mogoče niti ustvarjati, še manj pa vzdrževati samo potom shodov, ki se danes slišijo in jutri pozabijo, ampak obenem potom trajnega izobraževanja rodu za rodom. To slednje se pa da doseči le z ustanavljanjem ljudskih vseučilišč in knjižnic, tečajev in stalnih kulturnih institucij v vseh krajih domovine. Le izobraženo ljudstvo more pojmiti vrednost in vso dalekosežnost strankinih idej.

Narodni poslanec dr. Jos. Hohnjec:

Priprave za konkordat.

Katoliška sekcija verske ankete, ki je zborovala v Beogradu od 15. do 22. novembra 1921, je storila ta-le sklep: »Zastupnici katoliške crkve traže, da naša država stupi u pregovore sa Svetom Stolicom i da sporna pitanja uredi takovim ugovorom. Jedino na taj način biti će dovoljno obezbeđena autonomija katoliške crkve, osiguran sklad in međusobna potpora crkve i države, a i uklonjena svaka pogibelj verskih trzavica i verskoga boja.«

Ministrstvo zunanjih zadev naše države je naklonjeno ideji konkordata s sveto stolico ter je v to svrho imenovala komisijo 20 članov »za preučavanje vprašanja o zaključenju konkordata z Vatikanom«. Za dan 7. avgusta 1922 je ta komisija bila sklicana k svoji prvi seji, na kateri je bil sestavljen ožji odbor štirih članov, da pripravi in prouči material, o katerem bi naj razpravljala komisija ter predložila svoje mišljenje. Člani ožjega odbora so bili: Ljuba Jovanović, narodni poslanec, član narodno-radikalne stranke; dr. Vladimir Nikolić, odvetnik in načelnik mesta Zemuna; dr. Jakob Čuka, kanonik prvostolnega kapitelja v Zadru; dr. Mihajlo Lanović, načelnik v ministrstvu ze vere. Prva dva sta Srba, druga dva Hrvata, torej nekaka srbsko-hrvatska pariteta. Zakaj v ožjem odboru ni bilo vsaj enega Slovenca, ne vem. Morda zato ne, ker so Slovenci, ki bi prišli v poštev, znani kot neodjenljivi poborniki katoliškega principa. Sicer pa bo treba o tem izpregovoriti na drugem mestu.

Ožji odbor je na svojih sejah v času od 21. avgusta do 21. oktobra vzel v pretres vsa vprašanja, ki bi mogla biti predmet konkordatskih razgovorov, ter je po svojem referentu dr. Lanoviću izdal poročilo o svojem delu in svojih sklepih. To poročilo je bilo dostavljeno tudi meni kot članu komisije za preučevanje vprašanja o zaključenju konkordata z Vatikanom. Radi velike važnosti stvari, ker gre za določitev pravnega položaja katoliške cerkve v naši državi in za rešitev velepomembnih cerkveno-političnih vprašanj, smatram za potrebno, da informiram javnost o zaključkih ožjega odbora.

Odbor je svoje sklepe formuliral ne v obliki kodificiranega zakonskega teksta za konkordat, marveč kot enostavne zaključke, ker si je bil v svesti, da je njegova naloga zgolj pripravljalna. Njegove sklepe bo namreč plenum komisije pregledal in pretehtal. Komisija bo o svojem mišljenju obvestila ministra zunanjih zadev. Ta se bo potrudil za svoj konkordatski načrt pridobiti odobrenje ministrskega sveta. Vladne instrukcije bodo potem vodilo za naše odposlance pri razgovorih z odposlanci svete stolice. Rezultat teh pogovorov bo naposled zaželjeni konkordat.

I. SKLEPI OŽJEGA ODBORA.¹

1. Konkordat ali enostranski državni zakon?

»Uži je odbor došao do zaključka, da je položaj katoliške crkve u našoj kraljevini najbolje regulisati konkordatom između kraljevske vlade i Sv. Stolice.«

2. Ali se naj sprejme in razširi na celo državo konkordat z bivšo kraljevino Srbijo z dne 24. junija l. 1914?

»Većina je odbora odlučila, da se i apstrahirav od spornega pitanja kontraktualne obaveznosti srbijanskoga konkordata imade pristupiti izradbi osnova predloga za novi konkordat, kojim bi se imao regulisati položaj katoličke crkve u našoj kraljevini.«

3. Položaj in organizacija katoliške cerkve v naši kraljevini.

»Zaključeno je, da se konkordatom prizna katoličkoj crkvi, njezinim institucijama i organima javnopravni značaj u kraljevini Srba, Hrvata i Slovenaca i da joj se garantuje, da može na celom našem državnom području svoj verozakon javno izpovedati, svoje bogoslužje javno vršiti, a svoje unutarnje poslove samostalno uređivati u smislu svojih crkvenih propisa.«

Razpravljajoč o organizaciji katoliške cerkve v naši državi je odbor poudaril, da se z ozirom na javnopravni položaj katoliške cerkve v naši kraljevini z našo državno suvereniteto ne da spraviti v sklad dejstvo

¹ Radi točnosti navajam zaključke dosledno v obliki in jeziku, kakor so koncipirani in objavljeni.

da je na naši državni periferiji cel niz naših področij, katerim so sedišča duhovnih vlasti onstran naših državnih mej.

»Zaključeno je stoga, da se pri sklapanju konkordata imade zahtevati, da se katoliška crkva organizuje u našoj kraljevini sporazumno sa kraljevskom vladom na taj način, da nijedan deo naše državne teritorije ne bude ni u crkvenom pogledu spadao pod jurisdikciju inostranih ordinarijata.«

Kar se tiče notranje organizacije katoliške cerkve, je dr. Nikolić predložil, da se sedišče srbskega primasa prenese iz Bara v Belgrad, nekdanja hrvatska primacija splitska pa se vzpostavi v Zagrebu, da se tako organizacija katoliške cerkve v naši kraljevini grupira okoli dveh centrov. Toda većina odbora je bila mnenja, da je v interesu cerkve in tudi v našem narodnem in državnom interesu, da predstavništvo katoliške cerkve v naši kraljevini vsaj v vprašanih splošnega cerkvenega interesa nastopa kakor eden edinstven zbor.

»Zaključeno je, da jedinstveno predstavništvo katoliške cerkve u kraljevini Srba, Hrvata i Slovenaca bude izraženo u biskupskim konferencijama, kojima predseđa najstariji metropolit.«

V zvezi s tem zaključkom se je v odboru razvila diskusija o tem, ali se ne bi za predsednika naše škofovske konference zahtevala čast kardinala ali vsaj naslov primasa.

»Ipak se odbor saglasio u mišljenju, da crkveni naslov i rang predsednika konferencija katoličkog našeg episkopata ne bi trebalo učiniti predmetom konkordatskih naših pregovora, pogotovu pak da od toga ne bi smeli da pravimo pitanja, jer si Sv. Stolica nikada neće dati trajno vezati ruke u slobodnom podelivanju crkvenih naslova i časti. To su stvari eventualnih diplomatskih pregovora između Vatikana i dotičnih vlada, ali u pravilu nisu predmeti konkordatskih utanačenja.«

Teritorialna organizacija: »Zaključeno je, da se postojeće biskupije na teritoriju kraljevine Srba, Hrvata i Slovenaca preuzimlju sve u novu organizaciju katoličke crkve u našoj kraljevini. Što se tiče zadarske nadbiskupije, imade se od čitavoga njezinog područja, koje je pripalo nama, osnovati biskupija ninska sa sedištem u Biogradu na moru i ad interim per unionem aequae principalem spojiti sa biskupijom šibenskom, a biskup će si šibenski za administraciju ninske biskupije imenovati posebnog generalnog vikara. Za Banat se imadu osnovati dve biskupije: jedna sa sedištem u Vel. Bečkerekcu, a druga u Vršcu; za Bačku također dve biskupije: jedna sa sedištem u Subotici, a druga u Novom Sadu.«

Kapitelji in sementišča v novih škofijah: »Zaključeno je, da će se u novo osnovanim dijecezama osnovati kaptoli i po potrebi seminari, kojih će uredenje biti predmetom specijalne pogodbe. To isto važi i glede dotacije kanonika i profesora seminara.«

Razpored crkvenih provincij: »Rešeno je, da u našoj kraljevini bude u svemu pet metropolija i to: 1. Zagrebačka sa biskupijama: Krk, Senj, Djakovo i Križevci; 2. Splitska sa biskupijama: Kotor,

Dubroynik, Hvar, Šibenik i Biograd na moru; 3. Beogradska sa biskupijama: Skoplje, Veliki Bečkerek, Bar, Vršac, Subotica i Novi Sad; 4. Sarajevska sa biskupijama: Banjaluka i Mostar; 5. Ljubljanska sa biskupijom Maribor.

4. Zveze naših katoličanov s sv. stolico.

»Zaključeno je, da se Sv. Ocu i njegovim poslanicima prizna slobodno i neposredno vršenje najviše duhovne vlasti na našoj teritoriji i direktne veze sa našim episkopatom, klerom i vernicima. Tek je zbog javnopravnog položaja katoličke crkve u našoj kraljevini nužno, da se i našoj vladi u isto doba dostavljaju znanja, radi sva javnosti namenjena pisma, upute i naređenja od opšteg interesa, što ih izdaje bilo Vatikan bilo biskupi našem sveštenstvu ili vernicima.«

5. Osnova in popolnitev cerkvenih služb.

»Zaključeno je, da se u našem konkordatu nadležnima cerkvenim poglavarima, Papi odnosno biskupima, i od strane državne vlasti prizna pravo osnivanja, promene i dokidanja cerkvenih službi na našoj teritoriji u smislu crkvenoga prava, ali da ih se ujedno veže, da pri svakom takovu jurisdikcionalnom činu postupe sporazumno sa kraljevskom vladom.«

Na meščanje v cerkvenih službah: Daljša debata se je razvila pri vprašanju, kako se naj postavljajo škofi, koadjutorji in apostolski administratorji. Dr. Nikolić je bil mišljenja, da se v krajih bivše avstro-ogrške monarhije, kjer je vladar imel pravo imenovati škofe, to pravo prenese na sveto stolico, a v zameno se od nje zahteva za našo državo pravo prezentacije v ostalih naših pokrajinah in škofijah, ki se nanovo ustanovijo. Kanonik dr. Čuka meni, da nas to ne bi moglo niti politično zadovoljiti, ker bi s tem naša država zapustila zaščito svojih interesov pri popolnjevanju visokih cerkvenih služb v večjem delu. Pa to tudi ni v načelu mogoče, ker po cerkvenem pravu ne more vladar, ki ni katoliške vere, dobiti pravo nominacije, odnosno prezentacije. Za nas bi bilo še najpovoljnije, da nam je dobiti to, kar je Angleška dobila glede Malte: da namreč vlada obvešča sveto stolico o izpraznjenju škofij ter ji sporoči v neobvezni formi svoje kandidate, sveta stolica se pa, preden da vladi službeno na znanje ime osebe, katero misli postaviti, potrudi, da z neoficielnimi razgovori doseže sporazum z vladom glede na osebe. Dr. Lanović je opozoril, da smo i mi stvarno katoliška država ali vsaj ravno tako katoliška kakor pravoslavna ter da pri našem popolno parlamentarnem režimu ni absolutno opravičenega razloga, zakaj ne bi sveta stolica, katera je vedno bila širokosrčna pri podeljevanju prava prezentacije absolutističnim katoliškim vladarjem, priznala isto pravo i parlamentarni vladi katoliške države (!). Sklep je bil potem ta:

»Zaključeno je, da se kod popunjivanja biskupskih stolica i kod imenovanja apostolskih administratora i biskupskih pomočnika traži za državu pravo prezentacije. Za sva pak mesta u kaptolima — i dignitarska.

što ih popunjavaju biskupi — kao i za popunjenje parohija i za postavljanje svega dušebrižnog sveštenstva uopšte, koje se ne postavlja po predlogu naročito oglašanih lica (patroni), saopštavati će nadležni crkveni poglavar koji imaju pravo naimenovanja odnosno postavljanja, državnoj vladi imena svojih kandidata, da sazna, imade li činjenica ili razloga građanske ili politične prirode, koji bi se naimenovanju protivili.«

»Potaknuto je pitanje o eventualnom saopštavanju razloga nadležnim crkvenim poglavarima, sa kojih se otklanja njihova kandidata za izvesnu crkvenu službu, i gospoda su bila mišljenja, da se razlozi nemaju saopštavati (!).«

Služena zakletba (po vzorc srbijskega konkordata): »Zaklinjam se Bogom Sveznajućim i Svemogućim i na sveta evanđelja, da ću biti poslušan i veran Njegovu Veličanstvu Aleksandru I, kralju Srba, Hrvata i Slovenaca, i njegovim zakonitim naslednicima, te da ću se u vršenju svoje službe, uz kanone Sv. Crkve, tačno i savesno pridržavati državnoga ustava i zakona i da neću imati učešća ni o kakom dogovoru, ni prisustovati kakom većanju, koje bi išlo na to, da remeti državni poredak.«

»Za biskupe bi se naročito između reči »većanja« i reči »koje bi išlo« imalo uvrstiti još: »niti bodriti područno mi sveštenstvo ili mu dopuštati, da ono učestvuje bilo ma u kakovu preduzeću...«

»Ovu bi zakletvu imalo da po zaključku odbora položi sve katoličko sveštenstvo u svima javnim crkvenim službama. Glede ovih pak sveštenika, koji su zatečeni u službi, a nisu još položili zakletve, imalo bi se ovo pitanje da uredi naročitim sporazumom ali dodatkom konkordatu, po čemu bi dotično sveštenstvo bilo obavezano, da položi zakletvu.«

Častni naslovi: Većina je odbora zaključila, da se konkordatom garantuje nadbiskupima i biskupima titula »Presvetli i prečasni Monsignor«.

6. Uprava crkvenega imetja. Vzdrževanje crkvenih institucij in organov.

»Zaključeno je, da se katoličkoj crkvi i njezinim institucijama konkordatom prizna juristička sposobnost sa pravom, da stiču i poseduju imovinu i slobodno raspolažu njome u granicama opštih državnih zakona. Država se obavezuje, da će prema dokazanoj potrebi i u duhu potpune ravnopravnosti katoličke crkve sa ostalima usvojenim konfesijama doprinositi za stvarne potrebe katoličke crkve i za staležu primerno izdržavanje njezinoga episkopata i sveštenstva, pa i onoga monaškoga reda, koje administrira parohije, u koliko za to ne bi dostajali prihodi crkvene imovine. U tu svrhu pak potrebno je, da se državi prizna pravo nadzora nad otuđivanjem i opterećivanjem temeljne crkvene imovine, evidencija crkvenih prihoda radi ustanovljivanja potreba, koje se imaju iz državnih sredstava pokrivati, i regulacija svešteniške dotacije.«

Verski zaklad: Odbor je storil glede tega tale sklep: »Imaovinom verozakonske zaklade, koja je po svome poreklu sopstvenost crkvena, upravljaju državne vlasti, ali pri sastavljanju godišnjih proračuna imaju

se sasušati i mišljenja nadležnih ordinarijata, kojima se imadu dostavljati i zaključni računi o upotrebi prihoda verozakonske zaklade. Državne vlasti upravljaju, dosledno tome, i vakantnima crkvenim beneficijama, čiji prihodi teku, kao i dosele, u verozakonsku zakladu. Samo u onim oblastima, za koje nema verozakonske zaklade, imadu se za upravu ispraznjenih crkvenih nadarbina ustrojiti za svaku biskupiju naročite mešovite komisije, sastavljene iz crkvenih i državnih organa.«

Zavod sv. Hieronima v Rimu: Zaključeno je, da se traži, da u konkordat udje svečana deklaracija, da je zavod sv. Jeronima crkvena zaklada ili zadužbina, koja i pravno i moralno pripada katoličkoj crkvi naše kraljevine, a Sv. Stolica da će ga u sporazumku sa našom vladom i episkopatom preurediti u narodni jugoslavenski institut za višu sveštenišku izobrazbu.

7. Pouk.

Odbor v vprašanju verskega pouka v državnih šolah ni prišel do zaključka, ker so bili stavljeni in odločno zastopani trije predlogi:

a) predlog dr. Lanovića: »Verski je uzgoj katoličke mladeži u svim školama podvrgnut nadzoru nadležnih biskupa, sa kojima će u sporazumku vlada propisivati nastavni plan i izdavati udžbenike za versku obuku, a i postavljati odnosno smenjivati učitelje vere u državnim školama. Razume se samo posebi, da je učitelje vere u državnim školama dužna država da plaća, a uviše je napose i isticati, da se služba župnika može spojiti sa službom učitelja vere, jer je katehizacija školske mladeži jedna od osnovnih dužnosti parohijskega sveštenstva.«

b) Kanonik dr. Čuka predlaže, »da se pitanje razdeli na osnovne i srednje škole. Glede srednjih škola predlaže, da veroučitelji budu imenovani od državne vlasti na predlog biskupa, a glede osnovnih škola predlaže, da veroučitelji budu mesni župnici ili njihovi duhovni pomoćnici sa izuzetkom gradova i većih mesta, gde je potreban posebni veroučitelj, koji će bit smatran kao svaki drugi veroučitelj redoviti i kao takav imenovan od školske vlasti na predlog biskupov. Biskup kako daje, tako do potrebe može i oduzeti misiju veroučiteljima. Za knjige za proučavanje veronauka i za plan biće zatražena i privolja državne vlasti.«

c) Predsednik Ljuba Jovanović predlaže, »da veroučitelji na osnovnim školama budu redovito mesni župnici; tek u izuzetnim slučajevima, gde bi državni interes to naročito tražio, da se sporazumkom između crkvene i državne vlasti postavi veroučiteljem eventualno i drugo koje lica.«

Konfesionalne škole: Uži odbor je zaključio, da se u principu prizna mogućnost katoličkih konfesijskih škola, a pitanje modaliteta i uslova, pod kojima će se one osnivati, da se prepusti sporazumku ugovarajućih faktora.

Semenišča: Tudi v razpravi o ustanovitvi, upravi in nadzoru škofovskih semenišča se ni moglo priti do soglasnosti. Stavljeni so bili trije predlogi:

a) Dr. Lanović predlaže, »da se država obaveže; da će iz svojih sredstava doprinositi, u koliko ne bi prihodi crkvene imovine za to dostajali, i za osnutak potrebitih novih i za održavanje postojećih starih semeništa. Ali i abstrahirav od toga ekonomskog razloga, država si na osnovu svoga nadzornogprava nad ukupnom nastavom u svomu području pridržava zahtev, da se za osnutak novih semeništa traži njezina privolja, za nastavni plan njezino odobrenje, uspešni nastavni rad u semeništima da je podvrgnut nadzoru njezinih stručnih organa, a kod postavljanja i smenjivanja profesora i učitelja semenišnih da imade istu reč kao i kod popunjivanja javnih crkvenih službi uopšte.«

b) Predlog dr. Čuka: »Glede osnivanja novih interregionalnih semeništa tražiće se, s obzirom na održavanje ili subvencionisanje istih sa strane države, privolja državne vlasti. Glede imenovanja starešina i profesora država će imati istu reč kao i pri popunjivanju javnih crkvenih službi. Određivanje nastavnog plana pripade samoj crkvenoj vlasti, a glede neobogoslowskih predmeta naukovni će se plan propisati sporazumno sa državnom vlasti. Nadzor nad predavanjima i upravom semeništa ostaje isključivo crkvenoj vlasti.«

c) Ljuba Jovanović se strinja s predlogom dr. Čuka »sa izuzetkom pitanja o nadzoru. Državnoj se vlasti priznaje pravo nadzora nad semeništima, koji će se vršiti preko podesnih lica katoliške vere, povoljnih crkvenih vlasti, ali bez prava i davanja naredaba nego samo radi saznanja o stanju i prilikama u dotičnoj školi.«

Bogoslowske fakultete: Odbor je sklenil, »da se za profesore bogoslovja na teološkim fakultetima postavljaju samo lica, za koja se nadležni biskupi izjave spremnim, da će im dati dozvolu i ovlaštenje za predavanje, i da će ih se na njihovim katedrama držati samo tako dugo, dokle budu imali odobrenje crkvene vlasti. I za članstvo u ispitnoj komisiji za licencijat odnosno doktorat bogoslovije, u koliko ono nije vezano sa profesorskom katedrom u bogoslowskom fakultetu, treba jednako autorizacije crkvene vlasti.«

8. Redovi.

Odbor je sklenil, »da se prizna pravni obstanak postojećih katoličkih crkvenih redova u pojedinima našim dijecezama, respektuje se njihovo crkveno-pravno ustrojstvo, garantuje im se potpuna građansko-pravna sloboda i dozvoluje im se nesmetani direktni saobraćaj sa vrhovnim njihovim poglavarima, koji rezidiraju kod Sv. Stolice. Ali se za to traži, da se teritorijalna organizacija crkvenih redova, koji imadu kod nas manastira, provede unutar naše državne teritorije tako, da nijedan od naših manastira ne bude podvrgnut redovničkomu starešini u inostranstvu. Bez naročitog pristanka kraljevske vlade, neće se u našu zemlju uvoditi novi crkveni redovi i kongregacije i bez dozvole državne vlasti neće ni postojeći v nas redovi proširivati svoju delatnost na nova područja. Glede

crkvene imaovine, zavoda, javnih crkvenih službi i uopšte gled svih ličnih i stvarnih prava i dužnosti prama državi redovničko je sveštenstvo potpuno izjednačeno svetovnomu.

9. Imuniteta.

Sklenjeno je, »da će svojina crkve biti podvrgnuta javnim nametima kao i svojina ostalih državljana osim zgrada namenjenih božjoj službi, te seminara i episkopskih i parohijskih domova, koji će biti oslobođeni od svakog nameta i koji se neće moći upotrebljavati ni za što drugo. Sveštenici neće biti obavezni da vrše javne službe, protivna sveštenom pozivu i životu. O svakomu provedenom krivičnom postupku sveštenika i klerika biće u isto doba isvešten i nadležni biskup.

10. Državna pomoć.

Odbor je storiš sledeći zaključek: »Za prinadno izvršenje nadležno izdatih naređenja, odluka i prosuda crkvenih vlasti i organa, koje su u skladu sa državnim zakonima i sa crkvenim pravom, kakvo važi u kraljevini Srba, Hrvata i Slovenaca, davaće država u slučaju potrebe i svoju administrativnu pomoć.

11. Liturgija.

Sklep odbora: »Sv. Stolica privoljuje, da se katolici latinskoga obreda u kraljevini Srba, Hrvata i Slovenaca mogu u liturgiji služiti staroslavenskim jezikom i glagolskim pismom u svima onim župama, gde su katolici ili isključivo ili u većini slavenskoga jezika. Na te se parohije proteže i odluka Sv. Kongregacije obreda od 18. decembra 1906 godine br. 4196. ukoliko se njome uređuje upotreba rimskoga obrednika kao i pevanje i čitanje molitava, apostolskih poslanica i evanđelija na slavenskom jeziku. Obrednik, evangelistar i molitve, o kojima je ovde govor, mogu se štampati književnim slovima, koje su u upotrebi u kraljevini Srba, Hrvata i Slovenaca. Tipsko izdanje glagolskega misala može se u liturgiji upotrebljavati u transkripciji latinskim slovima.

Z ozirom na proslavo državnih in narodnih svečanosti v katoliških cerkvah je bil odbor mišljenja, da bi kazalo s konkordatom sankcionirati vsaj ono prakso, ki je vpeljana od časa našega narodnega ujedinjenja.

12. Naši v Italiji.

V odboru se je ventiliralo vprašanje, ali ne bi kazalo o priliki konkordatskih razgovorov z Vatikanom opozoriti Sv. Stolicu na žalostno usodo Slovencev in Hrvatov v kraljevini Italiji ter jo zainteresirati za cerkveno avtonomijo Jugoslovanov v Italiji. Večina odbora pa je prišla do zaključka, da je to delikatno vprašanje taktike v naši zunanji politiki ter da ga je treba povsem prepustiti rešenju kraljevske vlade.

13. Zakonsko pravo.

Sklep odbora: »Kraljevska vlada priznaje važnost braka medu katolicima i mešovitih brakova, zaključenih pred katoličkim sveštenikom po propisima katoličke crkve. Bračne sporove između supružnika katoličke vere, kao i između supružnika iz mešovitih brakova, zaključenih pred katoličkim sveštenikom, sudiće katolički duhovni sudovi sa izuzetkom rasprava čisto civilnih odnosa.«

Revers o verski vzgoji otrok iz mešovitih zakonov: »Odbor je rešio, da u mešovitom braku mogu sopružnici međusobnom ugovorom zajamčiti odgoj svoje dece u katoličkoj veri.«

Zakonski zadržek višjega reda, odnosno slovesnih obljub in nerazdružljivosti katoliškega zakona: »odbor je zaključio, da u tome pogledu ne ulazi ništa u konkordat«.

14. Reformaški duhovniki.

Sklep odbora: »S obzirom na to, što su članovi reformnoga pokreta isključeni iz katoličke crkve, pa se ugovorno uređenje odnosa između katoličke crkve i naše kraljevine njih ni u kojem pogledu ne tiče, ne mogu njihovi zahtevi biti predmetom konkordatskih pregovora.«

15. Subsidiarno pravo.

Sklep odbora: »Ako bi se u buduće pojavile kakove teškoće u tumačenju odredaba konkordata ili pitanja, koja u njemu slučajno nisu predviđena, vlada će ih i Sv. Stolica rešavati zajedničkim međusobnim prijateljskim sporazumkom.«

Dr. J. Jeraj:

Socialno načelo in državna vzgoja.

Sodobna liberalna država se odlikuje po tem, da ne trpi poleg sebe avtonomnih organizmov, iz katerih bi ona vzraščala, marveč jih skuša vse vsrkati vase in mišljenje vsakega posameznika v državi prirojiti po enem vzorcu; zato se v prvi vrsti povsod prizadeva, da popolnoma dobi v svojo roko ljudsko vzgojo. Pri nas n. pr. je ta tendenca uprav tipična. Naše generacije so že najmenj polstoletja v tem duhu vzgojene. Dočim se pa socialni teoretiki in praktiki trudijo na vseh mogočih poljih, da izpodnesejo buržuaznemu liberalizmu tla, se obrača jako malo pozornosti šoli. Naj nam bo dovoljeno v tem oziru poudariti samo nekatere vodivne misli, ki morebiti niso na vseh krajih in oglih popolnoma izbrušene, bi pa mogle služiti socialnim kulturnim delavcem v svrhu vsestranskega preoranja tega zelo slabo obdelanega polja. (Praktično ni itak nič storjenega.)

1. Naša šola ne vzgaja na podlagi univerzalnih načel občega bratstva vseh ljudi, temveč proslavlja zavestno ali nezavestno plemenski nacionalizem. Vrhovna načela naše državne pedagogike izhajajo od individualistične državne konstrukcije Fichteja, Hegelna in Treitschkeja, da je država absoluten samonamen, kateri ni treba nad seboj pripoznati nobenih višjih vrednot. Država jim je nekaki bog, kateremu se mora in sme vse žrtvovati, tudi vest in pamet. Mladina se poučuje, kakor da je država dolžna vse le sama sebi in nič kulturni skupnosti, kateri pripada. Zabranjuje se dosledno, imeti v javnosti samostojno mnenje o kulturnih in etičnih načelih. Država jih hoče posameznikom diktirati in jih stigmatizira za protidržavne elemente, če jih ne sprejmejo. Takšen mentalitet nestrpnosti se prenaša tudi v šolo. Etična orientacija se jim tako zabrisuje in se jim daje partikularistično - državna, ki mora v svojih posledicah državi samo škoditi, ako bi šel razvoj v tem smislu naprej.

Takšna antisocialna vzgoja ne računa z realitetami človeškega in državnega življenja in ne koristi ne državi ne mednarodni skupnosti življenja. Saj država sama dobi šele takrat pravo veljavo in razvije svoje najvišje moči, če se podredi višji vrednoti, namesto da sama sebe postavlja za samonamen. Država je le del celotnega človeškega organizma in more prospovati le takrat, če celota prospeva. Njen napredek je le takrat zagotovljen, če si ne daje sama etičnih zakonov, temveč se orientira na splošnih zakonih človeštva. Izolacija v tem oziru je njen pogin, ker je država sama le namen druge vrste. S tem pa, da država svoj egoizem žrtvuje, pridobi in nič ne izgubi. Saj tudi družinsko življenje neizmerno obogati, če svoj partikularni družinski egoizem žrtvuje višji življenski skupnosti.

Zato mora biti ideal vsake pametne državne vzgoje, izključevati vsak državni egoizem, ki se ne sklada s splošno moralo. Učiti otroka glede lastne države duha požrtvovanja, vestnosti in dolžnosti, v mednarodnem življenju pa proglašati načelo egoizma, se pravi imeti dvojno vest. Načela, ki jih zastopamo v zunanji ali notranji državni politiki, se globoko vgrezujejo v ljudsko življenje in zasebno življenje posameznih državljanov, moralo ljudstva ali dvigajo ali tlačijo. Zato morajo državniki v tem oziru strogo paziti, da dajo ljudstvu dober zgled z doslednim uvaževanjem vseh načel morale in se izogibljajo vsega tega, kar bi moglo etiko ljudske duše zastrupiti. Naravnost nezaslišano pa je ljudstvo zastrupljati s tem, da se v šoli navaja mladina z različnimi spisi in govori, da proslavlja politične morilce. Političen umor je nemoralno dejanje, naj se izvrši tudi v imenu narodnega navdušenja. Zadnji čas je, da se nam oči v tem pogledu odprejo in da zavrnamo strup od naše mladine.

2. V naši državni vzgoji se tudi preveč poudarja, da je le moč, militarizem, edini rešujoči činitelj države. V imenu tega idola se

zanaša vojaški duh v podobi sokolozacije med nežno mladino. Vera v golo fizično moč je zelo antisocialni činitelj. Saj je znano, da čim bolj se človeštvo naslanja na silo, tem bolj propada. Novo, boljše dobo bo državam prinesla razorožitev in vera v pravice morale. Enkrat moramo pretrgati z militarističnimi tradicijami preteklosti, ako hoče človeštvo naprej. Moč je sicer potrebna za razvoj držav, a naj se države ne razvijajo ozirajoč se samo nase, temveč le z upoštevanjem vseh pravic nasprotnika. Vsako nasilno prizadevanje ene strani vzbuja enake instinkte na nasprotni strani, tako ubija sila silo. Ali še zdaj ni primeren čas, da se tudi v tem oziru postavimo na plemenitejše stališče?

V kulturnem življenju cele Evrope čutimo klic proti nasilnosti. Kakor uničujoč plamen se obrača jeza vseh ljudi proti siljenju vsake vrste in proti brutalnosti. To gibanje ne izvira iz gole samoljubnosti, temveč posamezniki, stanovi, narodi in vse človeštvo čuti instinktivno v svojih dušah, da so odgovorni za duševne vrednote, ki so jim od zgoraj dane. Zato ne pripuščajo več, da bi kdo kršil njihove božje in naravne pravice do razvoja vseh individualnih sposobnosti, najsibo to tudi zmagoslavna ententa. Panislamitsko gibanje in vstaja Kemal paša v Mali Aziji nam je ponoven dokaz, da narodi nasilnosti več ne prenašajo.

3. Prava socialna vzgoja se mora zato dosledno obračati proti vsakemu: nasilnemu reševanju meddržavnih konfliktov, opuščati vsako hujskanje na vojsko. Boj za moč mora prevzeti druge oblike, v mednarodnem življenju moramo uveljavljati smisel za sporazum in medsebojne kompenzacije. Pri vseh konfliktih nasprotujočih si interesov treba največje previdnosti in pregleda. Delati je treba na njihovo sintezo in ne samo separatistično čuvati izključno svoje lastne koristi.

Lastne interese varuje najbolj npravno ozračje, ki ga ustvarjamo, in smisel za pravičnost, ki ga daje naš lasten zgled. Zakaj bi naj mi Jugoslovani prednjačili v reakcionarnih metodah in se ne povzpeli odločno na socialno stališče, ki bo prej ali slej itak moralo zmagati? Saj je miroljubnost ena najlepših potez na slovanskem značaju, ki ga tako izrazito branijo Rusi proti celemu militarističnemu svetu.

4. Da bomo pridobili slovanskemu idealu miroljubnosti in človečnosti, kojega prerok je bil Vladimir Solovjov, veljavo tudi v mednarodnem življenju, je treba našo državno vzgojo zelo preorientirati. Nasilnost in brutalnost niso slovanske lastnosti. Državna vzgoja nam mora biti predvsem etična vzgoja. Mladine ne bomo prav ne socialno ne državno vzgojili s podrobnim in strankarskim naštevanjem resničnih ali dozdevnih krivic od strani tujih rodov, z netenjem maščevanja in jeze, s strankarskimi organizacijami (Sokol, politične šolske naloge!). Vse to duše otrok zastrupi, opelini. Že v nežnih srcih se tako goji nestrpnost in sovraštvo, brutalnost in trmoglavo neumevanje bližnjega, sami

antisocialni instinkti, ki ogrožajo mirno mednarodno življenje. Mladina se tako ne vzgaja in dviga iz lastne omejenosti, enostranosti in domišljavosti; nasprotno, v njej se potrjuje. Kakšna bo bodočnost držav in človeštva, ako se bo splošno postavila vzgoja na ta princip? Ali res mislite, da je meč glavno kulturno počelo človeštva? Ali naj človeštvo obupa nad svojo duševnostjo?

Pri nasprotnikih obsojamo brezglavi in egoistični narodni fašizem: zato pazimo, da ne bomo z njim otrovali svojih lastnih vrst. Najbolj nas bo takih zablod obvarovala trezna kritika samega sebe in neusmiljeno obračunanje z lastnimi napakami, ki smo jih kdaj imeli ali ki jih še sedaj imamo. V interesu države same je, da ima take državljane, ki jo v imenu »nezapisanih in večnih postav«
branijo pred različnimi destruktivnimi kolektivnimi vplivi in šovinistično prenapetostjo.

5. Da mora biti državna vzgoja socialno orientirana, dokazuje tudi nujnost medsebojnega kulturnega izpopolnjevanja narodov. Vsak narod predstavlja na svoj način popolnost človeštva in ima kako vrlino, ki je drugi nimajo. Zato posamezen narod poočituje le zelo nepopolno idejo človeštva in potrebuje izpopolnitve. Enostranska zaljubljenost v lasten narod je zaljubljenost v lastno omejenost. Treba se od drugih učiti in izpopolnjevati. Slovan potrebuje Germana, German Slovana in Romana itd. Nemško pleme slavimo kot državotvorno, organizatorično. Ideal je sinteza obeh principov, prava sredina med socializmom in individualizmom, avtoriteto in svobodo, centralizmom in avtonomijo. Če bi govorili o posameznih duševnih lastnostih narodov natančneje, bi še bolj sprevideli nujnost kulturne in socialne vzajemnosti.

6. Tudi gospodarsko življenje nujno dokazuje potrebo mednarodne vzajemnosti. Nič ne koristi Ameriki, če Evropa gospodarsko propada. Nasprotno, gospodarski polom ene države škoduje tudi drugi. Tudi v tem oziru so države navezane druga na drugo, kakor posamezni udje človeškega telesa. Bogate države propadajo in doživljajo gospodarske krize, ker njihove sosedne države-odjemalke propadajo. Moderni politiki čisto premalo uvažujejo, kako zelo so se v moderni dobi gospodarski življenski pogoji spremenili, ki zahtevajo socialno državno vzgojo tudi v interesu lastnega gospodarskega dobička.

7. Tudi slovanskega stališča je nujna socialna državna vzgoja. Saj po egoistično-individualistični državni vzgoji slovanstvo samo največ trpi, da se ne dvigne na višino, ki mu gre po njegovi kulturni in številni moči. Ozkosrčni državni egoizem in zgodovinski predsodki povzročajo, da se med slovanskimi državami goji mržnja in antagonija. Saj vidimo, da so si skoro vse slovanske države v laseh radi malenkostnih egoističnih interesov. Čehoslovaki in Poljaki radi Javorine, malega obmejnega pasa, Rusini in Poljaki radi Vzhodne

Galicije, Srbi in Bolgari radi Macedonije. Z nekaj smislom za požrtvovalnost, umevanjem medsebojnih interesov in odjenljivostjo bi šlo in slovanstvo bi predstavljalo činitelj, ki bi ga ves svet upošteval. Treba bi bilo samo državno vzgojo postaviti na bolj socialno in človečansko podlago, ne pa na moralo Nietzscheve »plave bestije«.

8. Vse razmere nujno dokazujejo, da mora vsaka prava državna vzgoja pospeševati mednarodno solidarnost vseh držav in plemen. Dokazano je, da v življenju narodov ne velja: tvoja smrt je moje življenje. Nujno je potrebno, uveljaviti versko-moralna načela ljubezni za vse rode. Sicer surove politične navade zastropijo in posurovijo tudi vse druge človeške odnose. Neprestane sovražnosti in hujskarije okamenijo duše in razvijejo vse nizke strasti na račun socialnih in karitativnih impulzov.

Žal, da se nahaja tudi mnogo vernih katolikov, ki ločijo med zasebno in politično moralo in nočejo razumeti verske posvetitve državnega življenja. In vendar pravi evangelij: »Preden greš k oltarju, spravi se s svojim bratom!« Služba božja brez odkritosrčne sprave s političnim nasprotnikom, t. j. ne da bi samega sebe očistil vseh politično nizkih afektov, je blasfemija in nov sunek v Kristusovo stran. Države ne smemo izločiti iz odrešenja in je prepustiti naravnim instinktom. Zavedati se moramo, da je vsako premagovanje sebične strasti napredek v verskem življenju in pravi napredek v veri tudi zmagaja v politiki.

Mihael Moškerc:

Donesek k zgodovini enotne fronte delovnega ljudstva v Sloveniji.

Slovensko krščansko-socialno delavstvo, stranka zavedno-razrednega proletariata, in ljubljanska krajevna organizacija socialne demokracije pod vodstvom bivšega ljubljanskega župana dr. Periča in dr. Jelenca so ob zadnjih volitvah v ljubljanski občinski svet sklenile pogodbo, po kateri so se zavezale, da vodijo s skupno kandidatno listo volivno kampanjo na podlagi programa, katerega so sklenile za delo v ljubljanskem občinskem svetu. Koalirane socialne grupe so ustanovile »Zvezo delovnega ljudstva« in tako ustvarile enotno fronto delovnega ljudstva za ljubljanske občinske volitve ter zmagale.

Za kandidatno listo »Zveze delovnega ljudstva« je v volilni kampanji z vso odločnostjo nastopila tudi SLS v veliko začudenje frajgajstovske buržuazije, katera ne ve več, da je bila že prednica SLS, »Katoliška narodna stranka«, svojčas po svojem prvem predstavniku izjavila: »Minimo stranka kapitalistov, ampak ponosni smo, da smo stranka tistih, ki morajo s trdim delom služiti svoj kruh, stranka kmetov, rokodelcev in delavcev. Ponosni smo na to, da smo zastopniki tistih, ki ustvarjajo bogastvo na svetu.« (Glej »Slovenec«, št. 105 od dne 9. maja 1904, pag. 1.)

V volilni kampanji so posebno reprezentanti razredno-zavednega proletariata (profesor in izključeni poslanec Fabjančič, dr. Lemež in drugi) najtopleje

poudarjali, da je enotna fronta delovnega ljudstva (delavci, mali obrtniki in kmetje) nujno potrebna, ker delovno ljudstvo ni, kar mi pomnimo, posebno v naši državi, pretrpelo toliko gorja, kolikor ga mora prenašati v naših naravnost obupnih časih. Zelo krepko se je ob tej priliki tudi akcentuirala nujna potreba, da naj bi se enotna fronta delovnega ljudstva izvedla tudi na polju strokovne organizacije in se je večkrat v odobravanjem konstatiral fakt, da je v mezdnih bojih in sporih v zadnjih časih nastopilo delavstvo nasprotujočih si kulturnih nazorov v enotni fronti.

Ti pojavi so zelo razveseljivi in navdajajo z zadoščenjem tiste še živeče prijatelje in sodelavce rajnega dr. Kreka, kateri smo že pred 23 leti gradili enotno fronto slovenskega delavstva.

V delavskem strokovnem združevanju so bila dr. Kreku vzor strokovna društva, katera bi morala biti politično in kulturno popolnoma indiferentna. Šel je celo tako daleč, da je v nekem referatu povodom neke ankete v varstvo izseljencev na Dunaju v prvih letih sedanjega stoletja zahteval, naj država zakonitim potom ustvari obliigatorne, toda popolnoma avtonomne delavske strokovne organizacije, kjer bi diferenciacija po svetovnih in političnih nazorih samo po sebi umevno ne prišla v poštev. Referat, katerega je pisec tega sestavka doposlal anketi in ki ga je bil prej pregledal dr. Krek sam, je vsled te za tiste čase in morebiti tudi za sedanjo dobo zelo radikalne teze vzbudil veliko senzacijo.

Prvi poizkus realizirati enotno fronto delovnega ljudstva praktično, smo izvedli koncem leta 1899. in v letu 1900. Po zelo mnogo pripravljalnih sestankih smo 26. junija 1900 ustanovili »Podporno društvo delavcev in delavk v ljubljanski tobačni tovarni«. Društvo je bilo politično popolnoma indiferentno in je bil prvi njegov predsednik do l. 1902. socialni demokrat Ivan F i n d e i s e n, dasi so tvorili ogromno večino članov naši politični somišljeniki in somišljenice. Društvo obstoja še danes in je v prav dobrih gmotnih razmerah. Medtem se je ustanovila na Dunaju socialno-demokratska državna strokovna zveza, h kateri so pristopili socialno-demokratsko opredeljeni delavci in delavke; ker se je takrat kot protiutež ustanovila na Dunaju tudi Krščanska strokovna zveza tobačnega delavstva, je pristopilo k njej približno 1200 naših delavk in delavcev, kateri so pa ostali zvesti tudi Podpornemu društvu, kar je rajnega dr. Kreka zelo veselilo.

O pomenu delavskega strokovnega združevanja je zapisal dr. Krek leta 1912 v Spominsko knjižico Podpornega društva delavcev in delavk (Spominska knjižica Podpornega društva delavcev in delavk v ljubljanski tobačni tvornici. V Ljubljani 1912. Izdalo in založilo »Podporno društvo delavcev in delavk v ljubljanski tobačni tvornici«. Tiskala Katoliška tiskarna.) na strani 3 in 4 sledeče:

»Kapljica vode! Kako nezatno zablesti na zeleni travici! Kako brž jo použije solčni žarek! Kako hitro se izgubi, če kane na tla! Ko jih pa združi hudournik sto in sto, se pa vzbudi v njih divja moč: mostovi se rušijo, skale se podirajo, zemlji se trgajo ogromne plasti; ni je sile, ki bi se jim ustavila. Če pa pride večča roka, ki jo vodi božja moč, položena v človeški um, in uravnava vodnim kapljicam pot, jim določa tek, jih organizuje, da združene padajo na mogočne turbine, pa vzkali čudež naprednega dela iz njihove sile: kolesa se vrte, v nešteti svetilkah zasveti luč, nebroj strojev se razgiblje in tisoči in tisoči uživajo sadove organizovane združene moči vodenih kapljic. Ali vidiš, dragi moj v delavskem jopiču, svojo sliko? Sam si kapljica vode. Združen z elementarno silo viharnih katastrof svojega življenja z drugimi, si v strah in trepet! Organizovan premišljeno, preudarno v urejeno četo, si v blagor sebi in družbi, v kateri živiš. Ali ni »Podporno društvo« tista urejena struga, ki so v nji zbrane tvoje moči, da gonijo kolesa v tvoj in tvojega stanu napredek? Ta kolesa vodijo žačo, ki so se na nji razžagale marsikatero trpke razmere prošlih dni; ta kolesa zağanjajo mlin, ki še je v

njem zate že zmlelo mnogo krušnih drobtin, ki ž njimi vzdržuješ sebi in svojim skromno življenje; ta kolesa razžarjajo žarnice samozavesti in zaupanja za bodoče čase. Bilo je tako, ostani tako tudi zanaprej!»

Sele l. 1893 ustanovljena slovenska katoliško-demokratska delavska organizacija je morala primeroma zelo kmalu prestatí močne boje. Sicer se je ustanovilo že l. 1897 strokovno društvo slovenskih krščansko-socialnih železničarjev, katerega člani so kmalu prestopili v dunajsko krščansko-socialno strokovno organizacijo železničarjev, »Prometno zvezo« (Verkehrs-Bund), toda nasilstvo kapitalističnih tvorniških krvososov je bilo tako silno, da se je ob izbruhu stavke papirnega delavstva v Vevčah l. 1900 ad hoc ustvarila enotna bojna fronta krščansko-socialnega in socialno-demokratskega delavstva, katera je držala do konca boja. Ravno tako se je tudi še v dveh poznejših stvkih vevškega in medvoškega papirnega delavstva ustvarila enotna bojna fronta krščansko-socialnega in socialno-demokratskega delavstva, kakor tudi povodom stavke l. 1900 v zdaj ne več obstoječi tvornici vžigalic v Ljubljani.

Naravnost sijajno je pa držala enotna delavska bojna fronta ob veliki stavki, katera je izbruhnila 16. aprila 1904 na Javorniku in se je, ker vodstvo Kranjske industrijske družbe ni hotelo ugoditi skromnim in upravičenim zahtevam delavstva, razširila tudi na Savo. Trajala je do 28. aprila 1904 in se je končala s popolno zmago delavstva, ker je tako krščansko-socialno kakor socialno-demokratsko delavstvo vodilo borbo proti kapitalističnim izkoriščevalcem delavstva v največji medsebojni slogi.

Preden se je bila velika bitka enotne delavske fronte na Javorniku in na Savi, je pa tudi v Ljubljani nastopilo v enotni fronti v »Podpornem društvu« organizirano ljubljansko tobačno delavstvo, ker je tvornično vodstvo odpustilo 30 delavcev od dela. Enoten nastop tobačnega delavstva je dosegel, da je tvorniško vodstvo sprejelo zopet na delo vseh 30 odpuščenih delavcev.

Sploh smo bili v letih od 1900 do 1904 in tudi še naprej v naših krogih prepričani zavesti, da moremo slovensko delavstvo dvigniti le, če ga strokovno združimo. Prevevalo nas je neomajno prepričanje, da more biti delavstvo le takrat močno, kadar se strokovno združuje ne glede na strankarsko politično prepričanje. Duha, ki nas je navdajal, smo zanesli tudi med slovensko delavstvo. Strankarsko neodvisna strokovna društva smo pa ustanavljali povsod po širni naši slovenski domovini. Uspeh ni izostal, dasi so združeni delavski moči z veliko silo nasprotovali zasebni tvorničarji in njihovi prijatelji, kapitalistični in liberalni časopisi. Tej moji konštataciji v mojem sestavku »Iz povestnice ljubljanskega tobačnega delavstva« v zgoraj citirani »Spominski knjižici« je pripisal rajni dr. Krek sledeči krepki dodatek:

»Pribijmo kar tu: Nismo ga imeli strupenejšega, ostudnejšega in lažnivejšega sovražnika proti delavski organizaciji in zlasti proti naši organizaciji tobačnega delavstva, kakor je bilo liberalno časopisje, na čelu mu »Slovenski Narod«. Teža delavstvo nikdar ne bo pozabilo!»

Že med štrajkom na Javorniku in na Savi pa je »Slovenec« dne 26. aprila 1904 zapisal med drugim te-le besede:

»Prepričano je pa tudi vse delavstvo Kranjske obrtne družbe o potrebi strokovne organizacije, strokovnega društva. Deavstvo dobro ve, da le močno, nestrankarsko strokovno društvo bode izvojevalo delavstvu na miren in dostojen način svoje pravice.« (»Slovenec« št. 94, l. XXXII., dne 26. aprila 1904, pag. 1, kolona III. zadnji odstavek.)

Na ta moj citirani avizo v »Slovencu« je nato rajni dr. Krek predaval v Vevčah. Pod nadpisom: »Delavsko združevanje« (Vodilne misli predavanja dr. Kreka v Vevčah) je objavil »Slovenec« (št. 120, l. XXXII., dne 28. maja 1904, pag. 2) o predavanju sledeče poročilo, katero je bil cenzuriral pred objavo dr. Krek sam:

»V resnih časih živimo — sredi resnega gibanja delavskih stanov. Ako se to gibanje ne spravi na pravi tir, potem gorje delodajalcem. Zato bi delodajalci morali sami zeliti in delati na to, da se delavstvo pravno organizuje, ker le pri organiziranem delavstvu se more računati na mir in red, le organizacija, in sicer strokovna, delavskih množic more preprečiti silno in krvavo samopomoč in poraz sedanjega družabnega reda.

Potreba organizacije sledi nujno iz sedanjih razmer med delavci in delodajalci. Te razmere so se silno spremenile tekom stoletij. V prvih časih krščanstva in tudi še v »temnem«
srednjem veku je bil delavec ud družine, kjer je delal. Pri gospodarju je imel hrano, stanovanje in vse, kar je potreboval. Delavec je bil tesno spojen z družino, in ker je imel delavec več pravic in dobrot pri gospodarju, zato je imel tudi gospodar do njega več pravic. Sedaj so razmere drugačne. Sedaj ima razmerje med delodajalcem in delavcem popolnoma značaj kupne pogodbe. Delavec nima drugega kot svoje telesne moči in da se more preživeti, proda svojo delavsko moč človeku, ki ima denar. Če se vprašamo, kaj je več vredno, ali delo ali denar, moramo pač priznati; delo je neprimerno več vredno, ker delo drži človekovo življenje in življenje človekovo se ne da odtehati z zlatom. In vendar je ta kupčija delavskih moči na dnevnem redu. Kapitalist išče dobička in skuša pocieni dobiti delavskih moči; delavec skuša zopet zase več dobiti. Kapitalisti so zase izbrabili iznajdbe, stroje, ki izpodrivajo delavce in se rabijo v njihovo škodo — ali naj pri tem delavci ostanejo brez pomoči? Ta samopomoč, pravična in poštena, je strokovna organizacija. Organizirano delavstvo stopi lahko pred delodajalca ter mu mirnim potom razloži: S takim plačilom ne morem preživljati sebe in družine. Ta samopomoč delavcev je v sedanjih časih tembolj opravičena, ker je sedanja država zaščitnica in zagovornica delodajalcev. Ako delavec malo ostreje nastopi, tedaj se pošlje nadenj vojaštvo in žandarmerija. Organizirano delavstvo, in sicer brez ozira na politično mišljenje, organizirano v strokovnih društvih, tako delavstvo lahko stopi mirno brez strasti pred delodajalca ter zahteva pravično ureditev plače. Ta skupna misel organiziranega delavstva, z drugo besedo, krščanska ljubezen, ki govori: vsi za enega, eden za vse — to je edina rešitev v sedanjem težkem položaju delavstva. In kolikor v tem smislu tudi socialna demokracija delavstvo združuje, smemo reči, dela, četudi nevede, vsled krščanskega duha, ki še več ali manj živi v nji.

Ali je opravičeno tako združevanje delavcev? Ne le upravičeno, ampak naravnost sveta dolžnost delavcev! Sveta dolžnost vsakega človeka je, da si z zadostnim življenjem in zadostno obleko ter stanovanjem ohranjuje življenje in zdravje, sveta dolžnost, da nedeljski počitek obrne tudi v korist svoji duši.

Veliko je ljudi, ki ne poznajo ali nečejo poznati pravic delavcev, katerim je edino vodilo in pravilo: delavec mora ubogati. Resnica: delavec naj stori svojo dolžnost — zato pa sme tudi imeti pravice, in jih ima po božjem in človeškem pravu. Če se delavcu kratijo pravice, potem seveda pogodba, katero je sklenil z delodajalcem, zgubi svojo moč. In če delodajalec pravi: Ne morem ti dati, kolikor zahtevaš — potem sme tudi delavec reči: jaz ti pa za premajhno ceno ne morem dati svojih moči — in tedaj ustavi delo, stopi v stavko. To je v slučaju, da delodajalec neče mirnim potom delavcem dati pravice, upravičeno in postavno — kajti kot človek kapitalist ni nič več vreden kot delavec. Če torej pravi delodajalec: jaz nečem tebi dati, kar ti gre, potem sme tudi delavec ustaviti delo. Seveda so stavke upravičene samo ondi, kjer se delavstvu godi krivica, in kjer se mirna poravnava ne more doseči. Žalibog, da imajo sedaj delodajalci v državni oblasti najboljšo oporo; delavci, če niso združeni, so v tem položaju brez moči. Duh državne postave sicer pozna tudi pravice za delavstvo — toda žal, da tisti, ki izvršujejo te postave, nimajo pravega duha. Počasi in polagoma je treba vse, tudi izvrševalce postav, naučiti, da imajo delodajalci in delavci kot pogodbo sklepajoči enake pravice in da je popolnoma napačen nazor delodajalcev, če mislijo: mi smo višji, mi smo zgornji! In rajni papež Leon XIII. je izrekel pomenljive besede: »Tisti, ki imajo denar, si bodo že sami pomagali, ustvariti je treba zakone, ki čuvajo revno delavstvo.«

V nadaljnjih svojih izvajanjih je rajni dr. Krek še poudarjal:

»Delavstvo naj pokaže, da je lakota, da je pomanjkanje, da je bleda skrb največji hujskač! Zato si delavci skušajo zboljšati stanje, da ne pridejo na površje res pravi hujskači, uporneži, katerim v obupnosti res nič več ni sveto: ne življenje, ne imetje bližnjega, da ne pridejo na površje taki, ki z dinamitom in bodalom iščejo pravice. (Misli je na anarhizem. Op. por.) Nezadovoljnost je največje zlo — to je treba odpraviti. In če se to ne posreči in če bodo delavci vsak na svojo pest iskali pravice, prišlo bo gorje in prelivanje krvi — kjer so zdaj podjetja in tovarne, bodo razvaline in pepel!«

Da te besede skozinskozi predpostavljajo enotno fronto vsega delavstva brez razlike, je iz njih kakor beli dan razvidno; brez te misli izgubijo ves svoj smisel.

Enotno fronto smo torej iskreno ustvarjali med slovenskim delavstvom že koncem minulega in začetkom sedanjega stoletja. Zato pa tudi popolnoma umevamo važnost in potrebo enotne fronte »Delovnega ljudstva«, ker vemo, da če je bila že takrat potrebna, je danes, ko se je kapitalizem tako silno okrepil, kakor ni bil močan vsa predidóča stoletja, še tisočkrat bolj. Kapitalizem, izražen v premoči karteliranih bank, izmozgava brez razlike naziranja vsakega delavca, kmeta, obrtnika; njegov kruti jarem čutiš danes že tudi fabrikanti, kateri so od sekunde do sekunde odvisnejši od nenasitljivega moloha bank. Da se zabrani anarhija, katero je napovedoval rajni dr. Krek že l. 1904, je enotna fronta delovnega ljudstva potrebna ne le v državi treh črk, marveč na celem svetu. K njeni ustvaritvi sili neizprosna logika vsakogar, kdor zna presojsati znake časa in iz njih izvajati edino mogoče zaključke. O predpogojih, ki so zanjo nujno potrebni, pa na tem mestu ne govorim.

Janko Kralj (Gorica):

Križa v italijanski ljudski stranki.

Vodja italijanske ljudske stranke, don Sturzo, je v znamenitem govoru v Neaplju spomladi 1921 poudaril, da bo Ljudska stranka za dogledno dobo manjšina v parlamentu. Iz tega dejstva — je izjavil — izvira nujna, da stopi P. P. I. v koalicio z drugimi močnimi skupinami, ako hoče postopno izvesti zasnove svojega programa. Tako je bila Ljudska stranka udeležena pri vseh vladah po vojni in je bila jeziček na tehtnici: brez nje nobena vlada ni bila mogoča. Toda zveza z demokratskimi in liberalnimi skupinami je močno vezala roke stranki; ni mogla prosto izvesti obširnih finančnih, davčnih, upravnih in socialnih reform, ki jih je zahteval program in milijon volilcev. Zato je Don Sturzo že poldruho leto poudarjal, da morajo na podlagi delovnega programa sestaviti vlado stranke, ki združujejo delovne množice: socialisti in ljudovci. Vse priprave so bile v teku; tudi konservativni živelj v stranki se je sprijaznjeval z mislijo belo-rdeče koalicije. Ljudska stranka je le zahtevala, da se ločijo socialistični reformisti, ki so se vneto zavzemali za to delovno zvezo, od revolucionarnih maksimalistov. Da bi ustvarila temelj za to delovno koalicio, je P. P. I. vrgla v avgustu Factovo ministrstvo. Toda socialisti niso bili pripravljeni, razkol v njih sredi ni bil še dovršen. Nastopilo je drugo ministrstvo Facta. Par tednov potem se je na kongresu v Rimu izvršil razkol v socialistični stranki. 84 reformističnih poslancev je bilo pripravljenih iti v koalicio z ljudovci. Prepozno! Fašizem je že delal splošne vojaške manevre na velikanskih shodih in je že začel uničevati ljudovske organizacije, posebno organizacije kmetijskih delavcev. Ni bilo več časa postaviti se fašizmu po robu. Misel o belo-rdeči koalicio je propadla, ker so reformisti predolgo oklevali. To je zgodovinska krivda reformizma in iz te krivde se je fašizem napil moči.

Fašisti so nato zavzeli državo. Mussolini se je dobro zavedal dejanske moči Ljudske stranke in ji je ponudil listnico financ, javnih del in štiri državna podtajništva. Stranka je ponudbo sprejela. Gotovo je, da je v vodstvu stranke in še bolj v širokih plasteh somišljenikov nastala zmeda, ko je prišel udar fašizma in zrušil vse priprave za delovno zvezo z reformisti. Toda načelstvo P. P. I. je takoj z izredno prisotnostjo duha izjavilo, da zahteva od pristašev le eno: zvestobo programu. Ljudovci ne smejo položiti zadnje karte na koalicio s socialisti, ne smejo biti filofašisti, ohraniti morajo lasten obraz in dušo. Kakor je stranka računala na možnost, da se zveže s socialisti na podlagi gotovega delovnega programa, tako more iti tudi v zvezo s fašisti, dokler se ta stranka drži danih obveznosti. Našel se je temelj za sodelovanje: Glede finančne, upravne reforme,

glede strokovnih organizacij se Narodna fašistovska stranka in pa P. P. I. strinjata. P. P. I. je ob vstopu v vlado stavila pogoj, da prenehajo vsa nasilja fašistov, da se ohrani proporcionalna in da se šolska politika vodi v smislu svobodne šole; dosegla je, da je bil znani filozof G. Gentile, ki je pristaš svobodne šole, imenovan za naučnega ministra. Fašisti pa so snedli dano besedo in se pripravljajo, da sredi januarja predložijo parlamentu nov volilni zakon; načelo tega zakona je volitev po majoritetnem sistemu s pomožnim proporcem. Volilni okraji so pokrajine, t. j. več provinc skupaj. Ljudska stranka je odločena, na tej točki sprejeti boj. Vodstvo stranke je sklenilo 13. decembra resolucijo, v kateri postavlja sledeča načela: 1. Stranka je prepričana, da je strogo varstvo državljanских svoboščin predpogoj za obnovo dežele. Podpirala bo vlado pri delu, da se nepostavni pojavi v državi zatro. 2. Stranka je pripravljena podpirati vlado pri nameri, izlečiti državne finance. Pri tem se sklicuje na svoj finančni in upravni program. 3. Temeljni obnovljene domovine so: upostava državne oblasti in objektivnosti uprave, obnovitev življenske moči avtonomnih teles, reorganizacija avtonomnih organizmov posebno z ozirom na delovne množice. Poleg tega je za obnovo dežele potrebno, da vlada sloni na pristnem zaupanju večine državljanov. Zato P. P. I. odklanja vsak poskus, zatrei proporcionalni volilni sistem in ga nadomestiti z izumetničenim večinskim sistemom. 4. Stranka z največjim poudarkom izjavlja, da je za obnovo naroda neobhodno potrebno, da se izvrši reforma šolstva v smeri svobodne šole.

Ljudska stranka je torej našla ravnotežje in je povedala fašizmu v lice, kaj zahteva. V stranki sami pa se bije prikrit, a oster boj. Desnica, ki je zavirala že prej delo za belo-rdečo koalicijo, očita večini vodstva, da je stranko s svojim socialnogospodarskim radikalizmom zapeljalo na kriva pota. Nekateri skrajneži, med njimi grof Ugo Boncompagni so izstopili iz stranke. Poslanec Boncompagni je vstopil v parlamentarni klub nacionalistične stranke. Močno je zmedlo strankine vrste tudi dejstvo, da so framasonski listi na znani intrigantski način izrabljali interno okrožnico državnega tajnika kard. Gasparija škofom, v kateri se poudarja na sebi prava misel, da je dušno pastirstvo strogo ločiti od političnega dela.

Tak je dejanski položaj italijanske ljudske stranke v sedanjem momentu.

Boris Šlajmer:

Gospodarska politika ruskih sovjetov.

I.

O sovjetski Rusiji so danes v Evropi razširjene take bajke, da jo smatrajo ljudje za deželo, kjer je vse mogoče. Dočim meščanski listi ne morejo dovolj podčrtati sovjetskega sovraštva do kapitala, se trudijo gotovi »socialistični« krogi, posebno nemški in avstrijski, dokazati, da je Rusija zopet le kolonija evropskega velekapitala. Posebno se od teh socialistov očita ruski novi gospodarski politik, da ona pomenja vrnitev h kapitalizmu. Ker je Rusija danes edina država, kjer imajo socialisti res državno moč (ne le večine v parlamentu) v svojih rokah in ker je Rusija prva moderna država, ki skuša dejansko oživotvoriti socializem, je dolžnost vsakega socialnega delavca, zasledovati ta proces, ker izkušnje tega ogromnega dela bodo tvorile fundament za prehod svetovnega gospodarstva v smer socializma. Dolžnost vsakega resnega socialnega delavca pa je tudi po svoji moči podpirati prost razvoj ruskega gospodarstva. Priznanje sovjetske Rusije in vzpostavitev trgovskih odnošajev z njo, to mora zahtevati danes vsaka socialistična grupa. Ker le v Rusiji se bo dokazalo, do kakih mej

se da danes oživotvoriti socializem. Odstraniti vse ovire tega razvoja, je danes naloga vseh, ki iščejo novih boljših potov za razvoj človeške družbe, je dolžnost vseh, ki upajo na dobo, ko bo razbito zlato tele, ki je danes še edino božanstvo Evrope.

Če zasledujemo smer gospodarske politike sovjetske Rusije, vidimo predvsem tri obdobja, ki so sledila po padcu carizma. Prvo obdobje obsega čas od februarja 1917 do junija 1918. To je doba

političnih revolucij in likvidacije svetovne vojske.

V februarju 1917 so z združenimi močmi vrgli delavci in kmetje v zvezi z liberalnim meščanstvom in s pomočjo nezadovoljnih generalov carski absolutizem. Začasna vlada, ki je prevzela moč v roke, je bila zelo zmerno demokratska in je zastopala gospodarske interese ruske buržuazije ter je stala na stališču nedotakljivosti privatne lastnine. Značilno je, da se je šele po 5 mesecih odločila proglasiti Rusijo za demokratično republiko, dočim je prej kolebala med ustavno monarhijo in republiko.

Začasna vlada (marec—oktober 1917) je svojo sestavo večkrat menjavala. V začetku so jo tvorili skoro izključno zastopniki liberalne buržuazije. Načeloval ji je knez J. E. Lvov, vojni minister je bil Gučkov, zunanji minister P. N. Miljukov. Demokratična levica je imela le enega zastopnika — ministra pravosodstva A. Kerjenskega. Ta vlada ni imela dolgega obstoja, ker je bila za deželo, ki se je nahajala v sredi strašnega revolucionarnega viharja, preveč desničarska. Pod pritiskom ljudskih množic se je spremenil korenito sestav vlade v aprilu 1917. Vlado so odslej tvorili skupno z zastopniki liberalnega meščanstva zastopniki desnih socialistov (socialni revolucionarji in socialni demokrati (menjševiki). Sestavačasne vlade se je menjavala še parkrat, ali v bistvu je ostala koalicijska vlada liberalne buržuazije in socialističnih desničarjev. Politično je zastopala idejo parlamentarne, meščansko-demokratične republike, gospodarsko pa je bila zastopnica interesa velike in male mestne buržuazije.

Začasna vlada je bila nesposobna za rešitev perečih političnih in gospodarskih vprašanj, katerih takojšnjo rešitev so zahtevale široke ljudske množice. Kmečke množice so hotele zemlje, toda začasna vlada jih je tolažila, da bo ustavotvorna skupščina, za katero še ni bilo gotovo, kdaj se sploh sestane, vzela agrarno vprašanje v pretres. Delavstvo je zahtevalo, da preidejo tovarne in rudniki v skupno last, a začasna vlada je branila nedotakljivost kapitalističnih interesov in odlašala je izvedbo vseh dalekosežnejših socialnih reform z istim izgovorom, češ vse to je dolžnost ustavotvorne skupščine. Cela Rusija (z izjemo par vojnih dobavljačev in enega dela izobraženstva) je hotela konec vojne; začasna vlada je pa obljubovala novo veliko ofanzivo na rusko-nemški fronti. Politikačasne vlade je bila breznačelna, omahljiva in neodločna. Zato je morala pasti in narediti prostor novi odločni vladi, vladi ruske komunistične stranke.

Oktober 1917 je ruska komunistična stranka prevzela vso moč v svoje roke potom sveta ljudskih komisarjev. Komunistična stranka je bila predstaviteljica interesov mestnega delavstva; uživala pa je podporo širokih plasti kmečkega ljudstva in milijonov vojakov na fronti, za katere je predstavljala zmaga sovjetov — zemljo in mir. Sovjetska vlada je storila vse, da uresniči zahteve, s katerimi je šla v boj in s katerimi je zmagala. Končala je vojno in demobilizirala armado. Zemljo veleposestnikov je razdelila med kmete, ki so jo obdelovali. Delavstvu je zagotovila varstvo njegovih interesov in mu dala odločilno besedo pri kontroli produkcije. Vlada sveta ljudskih komisarjev je bila v nasprotju z začasno vlado trdna, odločna, naravnost na svoj cilj usmerjena. Boriti se je morala z nadčloveškimi težavami. Nemci so jo ogroževali, nezado-

vóljni padli privilegirani razredi so njeno delo ovirali, kjer so mogli, in spletkarili ter organizirali punte. »Kerenščina« je dodobra desorganizirala armado, uradništvo je bilo nasprotno in je delovalo proti vladi ljudskih komisarjev. Edino, na kar se je mogla nova vlada opreti, je bila organizacija komunistične stranke. Da si osigura izvedbo svoje politike, je komunistična stranka proglasila po celi državi diktaturo proletariata. Ta se je izvedla potom sovjetov, ki se razlikujejo od parlamentov in občinskih zastopov zapadne Evrope glavno v tem, da imajo volilno pravico le delavni stanovi (delavci, kmetje, državni in zasebni nameščenci) ter da volilci svoje zastopnike lahko vsak čas odpokličejo, če se več ne strinjajo z njihovim delom. Komunistična stranka je v tem času res marsikak gordijski vozec razsekala z mečem, ali v časih splošnega nereda je drugačno postopanje nemogoče. Politika komunistične stranke je mogla biti le komunistična, kar seveda ne pomeni, da bi bila resnična pravljica, ki se širi v Evropi, da so sovjeti v 24 urah z dekretom odpravili privatno svojino. Res pa je, da so odločno zasledovali načrt socializacije sredstev proizvodnje in izmenjave. V prvih 8 mesecih komunistične vlade so bile podržavljene le: zunanja trgovina, banke, železnice, transportna podjetja po vodah in nekatere manjše industrijske veje. Večina industrij je bila podvržena posebnim upravnim odborom, ki so jih tvorili delavci in lastniki. Trgovina v tuzemstvu je ostala prosta, istotako nakup živil, ki jih je nakupovala država od kmetov za denar ali pa v zameno z industrijskimi produkti. Izdan je bil tudi dekret o davku v živilih, podoben onemu iz leta 1921. Glavna skrb je pa bila zopet uvesti organizacijo v kaos, ki je nastal po padu carizma po nemali krivdi »kerenščine«. Od junija 1918 se začne in traja do marca 1921 doba

meščanskih vojn in »vojnega komunizma«.

Usmerjeno gospodarsko politiko prvih mesecev, ki je imela cilj, polagamo prevesti kapitalistično gospodarstvo v socialistično, je moral svet ljudskih komisarjev volens nolens zapustiti, ko je izbruhnila v Rusiji krvava meščanska vojna. Češko-slovaški ustanek na Volgi je bil začetek teh krvavih bojev, v katerih so skušale kontrarevolucionarne armade, vzdrževane in dobro opremljene od antante, pod vodstvom carskih generalov Kolčaka, Denikina, Wrangla, Judeničja itd. rusko socialistično republiko uničiti, kakor je Gallifets s pomočjo Bismarčkovo leta 1871 uničil pariško komunio. Edina naloga sovjetske vlade v tem trenutku je bila »faire la guerre«. Ruska vlada je morala ustvariti in oborožiti armado, ki bi bila v stanu odbiti te koncentrične kontrarevolucionarne napade in rešiti rusko socialno revolucijo. Ogromne težave je moral svet ljudskih komisarjev premagati, ali uspel je vseeno. V dveh letih je bilo postavljeno dobesedno iz nič stvorjenih 18 armad, ki so v dolgih bojih premagale vse kontrarevolucionarne armade. Pri zaključku meščanskih vojn je Rusija imela pod orožjem 5.000.000 dobro izvežbanih in oboroženih vojakov. Organizatorično vedel, ki ga niti Napoleon ni izvedel!

Za to armado je bilo treba orožja, obleke, obutve in hrane. Sredstva vlade so bila skromna, ni bila v stanu vsega plačevati in morala je storiti to, kar so storile vse vojskujoče se države; morala je uvesti rekvizicije. Živila, ki jih je potrebovalo vojaštvo, so bila kmetom vzeta s silo in le deloma plačana, deloma pa so bila izstavljen potrdila, kakor se je v letih 1914 do 1918 godilo še marsikje. Izdelovanje oblek, orožja in obutve je bilo ogroženo, ker so lastniki tovarn sabotirali proizvodnjo v nadi, da s tem podprejo kontrarevolucionarno delo Denikinov in Wranglov. Da osigura preskrbo armade, je bila sovjetska vlada prisiljena razlastiti in podržaviti vsa podjetja, ki so izdelovala orožje, strelivo in vojaške potrebščine. In ta podjetja so tvorila tri četrtine ruske veleindustrije. Potrebno je bilo tudi iz vojaških vzrokov uvesti strogo državno nadzorstvo nad malimi podjetji in delavnicami, ki so delale za armado. Vsled tega so zgubila

tudi ta mala podjetja samostojnost in bila takorekoč podržavljena. Vsled teh mer, ki jih je narekovala železna potreba obrambe sovjetske republike, je bil gospodarski položaj v Rusiji koncem leta 1920. tak, da je država de facto imela celo gospodarstvo v svojih rokah; trgovina, transport in industrija (celo rokodelske delavnice) so bile podržavljene in politika rekvizicij je bila povod, da so tudi posamezna kmečka posestva bila le del državni podjetij.

Prehod k dobri konstruktivnega socializma.

Za deželo, kjer tvorijo mali kmetovalci skoro 80% prebivalstva, je bil ta sistem gotovo preuranjen. Ta sistem je bil posledica meščanskih vojn, v katerih je morala biti prva skrb vlade obramba sovjetske republike in preskrba armade, ki je vršila to obrambo. Tako popolnoma socialistično gospodarstvo bi moglo obstati le, če bi bila sovjetska republika le en del svetovne socialistične republike, ne pa, kakor danes, socialistični otok sredi kapitalističnega morja. Razen tega ruska industrija že v mirnih časih ni zadostovala za potrebe Rusije in domala vsi važni stroji so se morali uvažati. Petletna svetovna vojna, triletna neusmiljena blokada in posebno krvave meščanske vojske, ki so divjale skoraj tri leta, so uničile in obrabile proizvodna sredstva, posebno pa železnični material Rusije do skrajnosti. Zato je imela sovjetska vlada v tem trenutku tri važne naloge: 1. Vzpostavitev ruskega gospodarskega življenja in ozdravitev ran, ki mu jih je prizadajala svetovna vojna, blokada in meščanske vojne. 2. Rešitev kmetijskega vprašanja. 3. Vzpostavitev gospodarskih zvez z inozemstvom, t. j. z evropskimi kapitalističnimi državami.

Te naloge je sovjetska vlada rešila s takozvano novo ekonomično politiko (N. E. P.), ki jo je očrtal N. J. Lenin na X. vseruskem kongresu sovjetov marca 1921 in ki je začetek najnovejše gospodarsko-politične etape sovjetske Rusije, dobe socialističnega grajenja, dobe konstruktivnega socializma.

Pregled.

VLADNA KRIZA IN SPORAZUM.

Ljubljana, 14. decembra 1922.

Vidovdanska ustava ima poleg vsebinskih hib tudi veliko formalno napako z ozirom na njen postanek. Ustava Kraljevine Srbov, Hrvatov in Slovencev ni bila sestavljena in sprejeta v sporazumu teh treh državotvornih narodov, marveč ob nasprotovanju velikanske večine hrvatskih in slovenskih parlamentarnih zastopnikov hrvatskega in slovenskega naroda. In če bi se bil vršil ljudski plebiscit z vprašanjem »za vidovdanko ustavo ali proti nji?«, bi se bila pokazala še veliko večja razlika v razmerju glasov v prilog nasprotnikov centralistično-unitarne ustave, kakor se je v parlamentu, zlasti v Sloveniji. Saj je splošno znano, da poslanci S. K. S., ki so glasovali za vidovdanko ustavo, niso bili izvoljeni z glasovi centralistov, ampak na programu svojega avtonomističnega volivnega programa, in da mnogi pristaši demokratske stranke niso oddali svojih glasov za demokratske kandidate iz centralističnih državno-pravnih, ampak iz razlogov svojega kulturnega naziranja. To so v polni meri pokazale zadnje

ljubljske občinske volitve, dasi je treba priznati, da je avtonomistično naziranje med svobodomiselnimi strankami od volitev v ustavotvorno skupščino do ljubljanskih občinskih volitev silno napredovalo. Vidovdanska ustava ni bila sprejeta samo brez sporazuma z vsemi tremi državotvornimi narodi, ampak proti volji Hrvatov in Slovencev, s preglasovanjem in majorizacijo.

Za ustavo je glasovalo samo deset hrvatskih demokratov, ki pa so bili izvoljeni tudi s srbskimi glasovi, in enajst Slovencev, ostali (202 poslanca) so bili, izvzemši plemensko neopredeljene muslimane, vsi Srbi. To dejstvo je za presojo revizionistične borbe bistvenega pomena. Noben moder državnik ne bo mogel in smel iti preko tega dejstva, brez ozira na to, ali mu je ljubo ali ne. Proticentralistična smer se od dne do dne jača in krepi ter številčno pridobiva med Hrvati in Slovenci. Država dolgotrajne take borbe med Hrvati in Slovenci na eni in Srbi na drugi strani ne bo prenesla. Zato je razumljivo in je bilo pričakovati, da se bo tudi med srbskimi politiki in prej intrinzičnim Hrvatskim blokom pojavila težnja za sporazum. V demokratskem klubu so

se ravno srbijanski poslanci pod vodstvom Ljubomira Davidovića začeli odločno zavzemati za sporazum. Ne vodi jih težnja za revizijo ustave ali prepričanje, da je ustava potrebna revizije, marveč zgolj prepričanje, da je treba resno iskati in doseči sporazum s Hrvati in Slovenci; kako, o tem si zaenkrat ne razbijajo glave.

S tega vidika je treba presojati krizo Pašičevega izrazito centralističnega kabineta. Objektivnemu motrilcu našega parlamentarnega položaja je bilo jasno, da se prava revizionistična borba ne bo dovršila v sedanji narodni skupščini, ampak se bodo v njej izvršile prve predpriprave za ta velik boj ali pa — kar bi bilo iz srca želeli — za sporazum brez borbe. Na strani Slovencev in Hrvatov je resna volja in pripravljenost za sporazum. O tem ne more biti več nobenega dvoma.

Jugoslovanski klub je že 15. junija 1921, torej tik pred sprejetjem vidovdanske ustave, v svojem »sporočilu Hrvatim in Slovincem« naglasil to pripravljenost z besedami: »Hrvatska pučka, Slovenska ljudska in Bunjevsko-šokačka stranka in njihovi podpisani poslanci, izvoljeni v Hrvatski in Slavoniji, Bosni in Hercegovini, Bački in Baranji ter Dalmaciji... so zahtevali, da se državna ustava kot temelj vsem ostalim zakonom sklene v sporazumu z vsemi tremi plemeni Hrvatov, Srbov in Slovencev brez preglasovanja in majorizacije, ki sama ob sebi ruši temelje ravnopravnosti in enakosti... Od meseca decembra do danes smo si prizadevali, da se sklene temeljem sporazuma taka ustava, ki bi v glavnem zadovoljila tudi Hrvate in Slovence in ne samo Srbov. Pred našo javnostjo in pred celim svetom smo iskreno odkrili svoje poštene namene. Zdržali smo, dokler nam je dopuščala čast in poštenje, da se nam ne bi moglo očitati od srbske strani, da ne želimo dogovora in sporazuma. Postopanje vlade g. Pašića in vladnih strank nas je prisililo, da zapustimo konstituantno za čas, dokler se v njej obravnava in glasuje o ustavi. Obljubljamo pa ti, ljudstvo, da bomo po sprejetju ustave nadaljevali boj v parlamentu in izven nje tako dolgo, dokler ne izvojimo plemenske ravnopravnosti, socialno-gospodarske pravičnosti in svobode vesti.«

Hrvatski blok je istotako podal jasno in nedvoumno izjavo za sporazum v svojem komuniketu o 21. seji hrvatskega narodnega zastopstva dne 25. novembra 1922, ki pravi: »Odobravamo delovanje predsedstva H. R. S. S. in mu prepuščamo popolnoma proste roke v razgovorih, pa tudi pri pogajanjih s predstavniki srbskega naroda.«

Isti komuniké vsebuje tudi sklepe 21. seje osrednjega odbora Hrvatskega bloka, ki se je vršila istega dne po seji hrvatskega narodnega zastopstva in na kateri se je razpravljalo »o glavnih predpogojih za rešitev hrvatskega vprašanja v pravičnem sporazumu hrvatskega in srbskega naroda, in to

parlamentarnim potom«. Komuniké navaja tudi te predpogoje s hrvatske strani.

Hrvatski blok je tudi pokazal svojo pripravljenost za sporazum v brzojavki na Ljubomira Davidovića z dne 8. decembra 1922, s katero je s svojega teoretičnega stališča stopil na pot resnega praktičnega udejstvovanja. V tej brzojavki konstatira Hrvatski blok, da si je Ljuba Davidović pridobil s svojim odločnim zavzeanjem za politiko sporazuma s Hrvati na temelju ravnopravnosti popolno zaupanje Hrvatskega bloka in zato ga Hrvatski blok pooblašča, da tudi v njegovem imenu predloži sestavo volilne vlade sporazuma.

Ta pripravljenost Hrvatov in Slovencev za sporazum je našla odmeva v enem delu demokratske stranke, ki jo vodi Srbijanec Ljuba Davidović. V radikalni stranki pa dosedaj še ni prišla do izraza; nasprotno je treba beležiti, da je radikalna stranka pod Pašičevim vodstvom dosedaj z doslednostjo in krčevitostjo podvzela vse mogoče taktične ukrepe, da do sporazuma ne pride. S to smernico popolnoma soglašajo skupina ministra Svetozarja Pribičevića v demokratskem klubu, ki je stavila v demokratskem klubu resolucijo, katera zavrača sporazumno akcijo in je bila v klubu tudi sprejeta. Ta resolucija določa: »da se v novi situaciji, ki je ustvarjena vsled demisije vlade, vodijo pogajanja samo z onimi parlamentarnimi skupinami, katere sprejmejo za osnovo pogajanj vidovdanske ustavo, v smislu sklepov strankinega kongresa z dne 30. oktobra 1921.«

Nikola Pašić vodi vladno krizo z edinega vidika, da je treba ukreniti vse potrebno, da bodo bodoče volitve za narodno skupščino vodili brezpogojni centralisti in zasigurali bodoči zbornici centralistično večino. Od te strani torej ni niti najmanjše pripravljenosti za sporazum s Hrvati in Slovenci, marveč se napoveduje odločna borba proti vsaki akciji sporazuma, ki je mogoč le, ako oba ekstrema, skrajni centralizem in konfederalizem, popustita in se združita na zlati sredini, ki jo predstavlja avtonomizem ljudskih strank.

V naši državi torej še ne bo prišlo do toli potrebnega in zaželenega miru, ampak jo bodo pretresali tudi ustavni boji. Hočejo jih tisti, ki odklanjajo sporazum in bodo zato zanje pred zgodovino tudi odgovorni. Kakšen pa bo njihov končni uspeh, tega celo politiki, ki se izogiba prerokb, ni težko uganiti.

Franc Smodej.

SVETOVNA POLITIKA.

Ljubljana, 15. decembra.

Ko te vrstice pišemo, stoji Evropa zopet pred enim tistih vprašanj, katera državnik je štiri leta rešujejo in nikoli ne rešijo, to so nemške reparacije za vojno škodo. Evropske države so se med svetovno vojno v Ame-

riki za več stotin milijard zadolžile in navravno je, da iščejo odplačila za to od premagane Nemčije. Te ga pa ta ne zmore, ne da bi pri tem sama propadla, oziroma nehala biti neodvisna država, ter se spremenila v kolonijo, katere bogastva bi tujec eksploatiral z delovno silo domačinov. Mogoče je to eksploatacijo vršiti z večjo ali manjšo intenziteto, prebivalstvu več ali manj prizanašati, toda v bistvu ni mogoča nobena druga rešitev, ako se reparacije sploh ne črtajo in se ne da premagancem generalnega pardona, kakor da svetovne vojske sploh ni bilo. Je pa še drug izhod, da se namreč Nemčija obveže sama vzpostaviti strohovitno razdejane francoske in belgijske pokrajine, kar bi odgovarjalo minimalnim zahtevkom stroge pravičnosti, ostalo naj se ji pa več ali manj odpusti, toda nujni predpogoj za to je, da Zedinjene države odpušče ali pa vsaj znatno reducirajo svoje terjatve napram svojim bivšim vojnim zavaznikom, ali pa Evropi na kakšen drug način prisokročijo na pomoč, posebno Franciji, ki pod bremenom vojne ne trpi nič manj kakor druge države. O tem pa Amerikanci dozdaj niso hoteli nič slišati. Kako pa je brez njihove pomoči razvozljanje tega vozla nemogoče, je dokazala te dni sklicana konferenca veselih antante v Londonu, katera se je brez uspeha razšla, ker se Anglija ni hotela pridružiti predlogu Francije, naj se razen drugih fiskalnih mer v pogledu na nemške izvozne carine zaseže Essen-Bochumski premožni rajon, pri čemer so Angleži vodili predvsem trgovski računi, ki jim pravijo, da ni za Anglijo koristno, ako bi se francoska jeklarska industrija na ta način emancipirala od angleškega premoža, brez katerega zdaj ne more izhajati. Sicer bi Francija svoje načrte glede Porenja lahko sama izvedla, a po tej poti dejansko gotovo ne bo šla, ker bi nedogledne posledice takega koraka bržčas njo samo pokopale. Ostane edini pametni izhod sporazumne rešitve reparacijskega problema, upoštevajoč gospodarski položaj Nemčije in neoporekljive potrebe Francije z aktivnim sodelovanjem Zedinjenih držav. Ako ne bo pri tem držav vodil duh žrtvovanja svojih partikularnih interesov v prid kultur nega in gospodarskega blagra celokupnega sveta, bodo vse te konference le postaje na poti propadanja Evrope.

Turško vprašanje se v Lozani rešuje dalje. Čeprav se v smislu ohranitve svetovnega miru v glavnem povoljno razvija, je treba končno vendarle imeti pred očmi, da je revizija mirovnihi določil glede Turčije logično zvezana z revizijo vsega stanja sploh, ki so ga zmagovalci po letu 1918. svetu diktirali. To pot bodo morale velike in male sile prejalislej ubrati. Zakenkrat pa se turško vprašanje rešuje na ta način, da Anglija skuša Turčijo pritegniti k sebi, da jo loči od Rusije, z drugimi besedami, ona hoče Turčijo napraviti za svojega

policaja v morskih ožinah, da ne bi postala policaj Rusije. Zdi se pa, da Turčija ne bo ne eno ne drugo, ampak da se bo slejaliprej postavila na lastne noge in postane nov velikega upoštevanja vreden faktor v društvu evropskih narodov. Isto velja o Rusiji, ki v tem smislu ni začela revidirati samo svoje socialnogospodarske politike, ampak tudi svojo mednarodno politiko sploh, in če je res, da so sovjeti zopet vzpostavili staro nacionalno rusko zastavo, obrobjeno z rdečim pasom, bi to bil zelo značilen simbol. Tako se riše na daljnem obzorju bodoči konflikt med Rusijo in Anglijo, kateri kaže, kako težko je mogoče preprečiti da ne bi z elementarno silo trčili skupaj plemenski nagoni in gospodarski konkurenčni interesi, ki morejo socialistično Rusijo čisto lahko v do glednem času zavesti v tečine stare imperialistične Rusije.

V Zedinjenih državah S. A. se je ob nedavnih dopolnilnih volitvah v obe zbornici izvršil notranjepolitičen preobrat, ki je močno okrepil demokratsko stranko nasproti vladajoči republikanski in se leta 1924. predvidi izvolitev predsednika, ki bo v zunanji politiki šel druga pota nego Harding. Ta stvar se čuti že zdaj v energičnejšem poseganju Zedinjenih držav v zadeve na evropskem kontinentu. Notranjepolitični preobrat pa je zaznamovati tudi v Angliji in Italiji in se pričakuje tudi na Francoskem ob parlamentarnih volitvah 1924. leta. Zmaga konservativca Bonar Lo-a in fašizma v Italiji, in če hočemo, tudi izprememba vlade v Nemčiji, kjer je sledil Wirthu Čuno, ki pomeni najbrže prehod k nekemu bloku vseh meščanskih strank, kaže v smer preobrata političnega življenja v Evropi na desno. Toda to je tema, ki spada že v drugo poglavje.

Cosmopolita.

PREOBROT NA DESNO?

Razočaranje nad socializmom je rodilo po vsem svetu reakcijo, ki jo od vseh strani napovedujejo najrazličnejši znaki. Podobno je videla svetovna zgodovina po francoski revoluciji in napoeonovskih vojskah. Politično se očituje ta pojav v zmagi konservativcev v Angliji, fašistov v Italiji, v dviganju burž. strank v Nemčiji, Avstriji, na Poljskem, kjer desničarji obnavljajo najintransigentnejši nacionalizem in antisemitsko gonjo, v Bolgariji, kjer opozicija prott agrar-socializmu Stambolijskega postaja čezdaljebolj močna, v Švici, kjer so socialistični predlogi propadli na velikih ljudskih referendumih, na Bavarskem in Madjarskem itd. itd. Značilno je, da to razpoloženje po mnogih krajih zavladuje nad mladino.

V gospodarskem pogledu se orientacija na desno javlja v tendenci, socialnopolitično zakonodajo zaviti nazaj v interesu maksimalnega povečanja produkcije, v čemer se vidi rešitev neznosne gospodarske krize Evrope. Po teoriji fašistov bi poveča-

nje produkcije morala biti prva skrb države, za razdelbo proizvedenih dobrin pa naj se država ne brigaj, marveč prepuščaj to organiziranim strokam. Katera stroka bo močnejša, ta bo zmogala, in tej se bo boljše godilo.

Tudi v višjem duhovnem življenju se neka nova orientacija čezdaljebolj opaža. Je-li v tej smeri res pot k boljšemu, bi si ne upali trditi; imamo vtis, da je to gibanje za eukrat še nekam bolno, vse to poglobljevanje, zlasti v oblasti religioznih čutov, nepristno, da izvira časih pravtako iz nezdrave pohoti vsega prenašične duše kakor vglabljanje v tajnostna razodetja kakšne eksotične plešavke. Evropa je stara, izživela in se razkrajja dalje, padajoč iz ene skrajnosti v drugo; v najnovšem času iz prejšnjega racionalizma v razne vrste misticizma verskega in narodnega značaja z vzemi znaki prav sirovega fanatizma (n. pr. ameriški »Ku-kuks-klan«).

V Berlinu so iz domovine pregnani ruski misleci osnovali religiozno-filozofsko akademijo, ki seznanja zapad z mentaliteto Berdjajeva, Karsavina, Losskega, Geršenzona in pod. S tem je v zvezi strastno potapljanje zlasti mladega rodu v demonične prepade, ki jih odpira pred dušo Dostojevskij in v njegovo krščanstvo brezkončnega usmiljenja in trpljenja, pomešano z neke vrste konservativizmom in teokratičnimi socialnimi zamisli. Tudi tu je zaenkrat opažati bolj nagnjenje k ekstremom, nego k zdravemu jedru. Ruske mentalitete sploh ni prejemati brez zdravega kritičnega izbora med dobrimi stranmi ter njeno vsako energijo ubijajočo pasivnostjo in nobenih meja ne poznavajočo razuzdano sanjavoostjo, ki je najboljše ruski misleci niso prosti.

Za nas je spričo vseh teh pojavov priporočati, da se ne damo, kakor praviz aposto, »gnati od vsakega vetra«. Socializem je globoko zablodil, na njegovem dnu pa so tudi zdrave in resnične etične vrednote (glej »Der Sozialismus als sittliche Idee«. Ein Beitrag zur christlichen Sozialethik von Dr. phil. et theol. Th. Steinbüchel. Düsseldorf 1921). Reakcija nas ne sme k temu zavesti, da bi zavrgli te resnične momente. Slejkoprej ostane naša stalna naloga, da se, kakor omenjeni Steinbüchel pravi, krščanstvo kot voditelj notranje vzgoje človeštva in socializem kot preobrazovalca zunanjih družabnih razmer skupno na gospodarskem polju prizadevata premagati mamonistično imperializem, da ustvarita mesto atomistično-individualističnega gospodarstva občestveni vsemu človeštvu in vsem stanovom služeči gospodarski red kot podlaga nove kulture. Desničarska reakcija v svoji sedanji obliki pa ni preobrat k višjemu, ker nima za podlago niti zdravega etičnega nazora kakor n. pr. romantika ob predvalu 18. in 19. stoletja, niti določnih gospodarskih smernic, ampak je izrazilo degenerativen pojav. Franc Terseglav.

Ljudska prosveta.

Zbornik za pučko prosvetu. Uredjuje prof. univ. dr. Albert Bazala. Izdaje pučko sveučilište u Zagrebu. God. I. 1922. — Teга zbornika so izšli dozdej štiri zvezki z zelo poučno vsebino; smernice za ljudsko-izobraževalno delo daje prof. Bazala. Zbornik služi očividno ljudsko-izobraževalnemu delu in prizadevanjem liberalno usmerjene inteligence pri nas in na Hrvaškem. Zanimiva so za nas redna poročila o delu »Zveze kulturnih društev« v Ljubljani. Tu poudarja prof. Rado Pavlič nekatere pojave pri naprednih prosvetnih društvih, kateri se mutatis mutandis kažejo tudi pri katoliški izobraževalni ljudski organizaciji: večje zanimanje za igre nego za predavanja, brezbriznost, s katero se mnoga društva odnašajo napram centrali, sploh povojna malomarnost za vse zadeve bolj duhovnega značaja. Podeželska liberalna ljudsko-izobraževalna organizacija se pa lezdvoma bori z večjimi težavami, nego naša S. K. S. Z., kojih poglavitni vzrok je po mojem mnenju tista petdeset let gojena in od nemškega »frajsinig« uradnika podedovana duševna obstalost naprednega provincialnega razumnštva. Toda ravno iz Zbornika se opaža, da je zavel sveži veter čez obstane vode in nad tem se je treba resno zamisliti. Zveza kulturnih društev misli na domove, na čimvečje pritegnitev učiteljstva in dijaštva, na ljudske knjižnice itd., sploh na razširjenje in poglobljenje ljudskoizobraževalnega dela. S tem je v notranji zvezi za enkrat še čisto akademična sprožitev ljudsko-sveučiliškega vprašanja, o čemer beremo v referatu gosp. stud. phil. Žgečca o živahno delujočem »Akademskega socialno-pedagoškem krožku v Ljubljani«. Taka ljudska univerza po danskem vzorcu bi stala velike vsote, za katere sedanji režim nima denarja, prav posebno še, če gre za slovensko ustanovo; nagiba me pa to k razmišljanju, da-li mi v svoji krščanski ljudski izobraževalni organizaciji storimo toliko, kolikor spričo danih sil brez dvoma zmoremo? Opozarjam, da v istem poročilu berem, da hoče prof. Fava j poizkusiti z ljudskovisokoškimi tečajji za delavstvo. Tudi je treba reči, da naša S. K. S. Z. potrebuje svoj samostojno in redno izhajajoči Vestnik po primeru »Zbornika za pučko prosvetu«, ki prinaša res instruktivne stvari, čeprav so razne zahteve nekoliko previsoko napete in praksa pri nas povsod zaostaja za astronomsko razdaljo od teorije. Zelo koristno je brati Bazalove sestavke o moderni ljudski knjižnici. Skoro bi bil prezrl oni pasus v referatu prof. Pavliča, ki poudarja, kako se ljudsko-izobraževalno delo ima nasloniti na sokolsko organizacijo. V tem oziru sokolstvo stoji daleč, daleč za Orlom, ki je prosvetna organizacija per eminentiam, treba pa je misliti na to, da si moramo staviti za cilj, da se v nobenem oziru ne damo ne samo prehiteti, ampak tudi ne

dohajati. Na drugi strani je pri naši izobraževalni organizaciji ta hiba, da je njeno delo zelo neenakomerno razdeljeno, ker ni treba, da bi delo za odrasle hiraló, zato ker mladinska telovadsko-prosvetna organizacija dobro funkcionira. — K referatu o »Zvezi kulturnih društev« v »Zborniku« pa bi bilo tudi še to dodati, da je svobodomiselna prosvetna organizacija zadnje čase prav posebno marljiva na polju zgradbe društvenih oziroma sokolskih domov, za katere umejo dóbíti, zbirati in žrtvovati ne majhne kapitale. Tudi to je za nas opomin: »Fac similiter!«

Dr. Z.

Julijska krajina.

»Le nuove Provincie« je mesečnik, ki so ga pričeli izdajati v Rimu založniki Alfieri Lacroix z namenom, da seznanijo široko italijansko javnost z razmerami v anektiranem ozemlju Italije. Revija se bavi z zgodovino Julijske Krajine in Južnega Tirolskega, piše o gospodarstvu, zakonodaji, upravi in umetniških spomenikih teh pokrajin ter posveča posebno pažnjo avtonomističnemu gibanju v anektiranem ozemlju. V prvi številki piše znani pravnik Vittorio Scialoja o izenačenju italijanske civilne zakonodaje z bivšo avstrijsko, senator Salata razpravlja o deželni avtonomiji, več člankov govori o gospodarskem položaju Trsta, Mario Corbino seznanja Italijo z vodnimi silami Goriške in Tirolskega, znani industrialec Arminio Brunner priobčuje članek o gospodarskem položaju Goriške, v katerem trdi, da se bo razvila Goriška v eno najbolj industrijskih dežel Italije. Članek imenuje Goriško: »Vzhodni Piemont«. Franco Savorgnan piše: »O dohodkih in bogastvu« vseh anektiranih krajev. K sklepu objavlja revija natančen pregled celokupnega tiska (tudi slovenskega in hrvatskega) v novih pokrajinah. Pred nami leži 2. številka časopisa. Posvečena je skoro izključno gospodarskemu položaju Trsta. Priobčena so poročila o italijansko-orientalskem in kolonialnem kongresu, ki se je vršil nedavno v Trstu. Bodočnost tega pomorskega mesta je tvorila glavni predmet vseh razprav. Izmed zgodovinskih člankov je zanimiv spis Giovannija Quarantotta o »istrskem odposlanstvu v avstrijski ustavodajni skupščini leta 1848—49«. Če bodo »Le Nuove Provincie« pod fašistovsko vlado še izhajale, ni znano. Tretja številka ni še došla. V reviji so nekateri članki dobri, drugi, in sicer v večini, so pa površni in gostobesedni. Dr. E. B.

Zadrúžništvo.

Visoka šola za zadrúžništvo v Rimu. V Italiji se je ustanovila univerza za zadrúžništvo. To je prva visoka šola te vrste v Evropi. Nastala je po zasebni pobudi. Da bi se znanstveni zavod vzdržal, so se obrnili ustanovitelji na vse občine in dežele države ter jih pozvali, naj postavijo v svoje

letne proračune stalni prispevek za novo univerzo, ki je posvečena povzdigi širokih plasti ljudstva. Ob otvoritvi je stari laški zadrugar in državnik Luigi Luzzatti poudarjal, da je namen vseučilišča širiti misel svetovnega zadrúžništva, ki naj gre preko meja vseh držav in narodov ter združi zadrúžništvo vsega človeštva v skupni boj zoper kapitalizem. »Hotel bi, da bi moglo svetovno zadrúžništvo nekoč vzklikniti; mi smo sodržavljeni vseh onih, ki trpé in štedijo, naša domovina je človeštvo, njegove bolečine so naše, odstraniti jih moramo z bratsko pomočjo.« (Nuova Antologia, Rim.)

Revije in knjige.

Liberalizem (Hobhouse — Ogris). Prevod iz angleščine. Zbirka političnih, gospodarskih in socialnih spisov, 11. zvezek. Urejuje V. Knaflič. Tiskovna zadruga, Ljubljana 1922. — Borna politično-prosvetna literatura Slovencev je s tem prevodom brez dvoma obogatela. Hobhouse podaja ideologijo liberalizma, poudarjajoč njegove vrednostne momente, posebno kot plodovit sočinitelj pri reševanju modernih socialnih problemov. Ima sorodnosti z izvajanjem Ramsay Muira v »Liberalism and Industry«, 1921, ki smo jih ocenili v št. 7/8 naše revije lanskega leta. Podrobno oceno prihodnjíc.

Naši Zapiski, zvezki 3, 4, 5, 6 in 7, letnik 1922, objavljajo zanimivo razpravo Ivana Favaja o Socializmu in etiki ter na ta izvajanja odgovarjajočo kritiko Bernota in Uratnika z repliko avtorjevo. O tej stvari bo prilika tudi z naše strani se izreči. F. T.

Kreuz und quer durch den slavischen Süden, Frankfurt a. M., von Hermann Wendel, 1922. — Znani prijatelj Jugoslovanov je izdal razne svoje feljtone o svojih potovanjih po naši državi sedaj v obliki knjige, opremljene z lepimi ilustracijami. Zanimiva je med drugim karakteristika rajnega J. E. Kreka in slovenske dežele ter njenih razmer sploh. O tej publikaciji še izpregovorimo.

Hochland, I. zvezek (oktobrski) letnika 1922/23 prinaša med drugim članek I. Rüttherja: »Gesellschaft oder Gemeinschaft«, ki obravnava pereče vprašanje odnosa med krščanstvom in marksizmom. Pisatelj, ki je videti učenec znanega Hohoffa, priznava marksizmu izvestne etične vrednote in stavlja krščanstvu nalogo marksizem kot gospodarski sestav prešiniti s krščanskim moralnim nazorom. O teh izvajanjih, ki se popolnoma strinjajo z mislimi, katere smo v naši reviji večkrat akcentuirali, bomo še izpregovorili. F. T.

Die Tätigkeit des Völkerbundes (september in oktober) 1922, Genf. — Prinaša aktualno vprašanje finančne vzpostavitve Avstrije v posebnem zvezku.

Gospodarska zveza Ljubljana

Prodaja vse potrebščine
za delavca, kmeta in
uradnika

Kupuje vse poljske pridelke

Izdeluje mesne in mlekar-
ske izdelke vseh vrst

Prvo delavsko konsumno društvo v Ljubljani

ima bogato izbero manufakture, češke lončene posode, klo-
bukov, usakourstno špecerijsko blago; v zadružni kleti
na Kongresnem trgu števil. 2 dobro vino po nizki ceni

Frnilne vloge članov obrestuje po 5%

Člani dobe 3% blagovni popust

Pristopnina 10 K, delež 100 K — Prijave sprejema pisarna
na Kongresnem trgu števil. 2 in vse zadružne prodajalne

V Vašem interesu je, da postanete član, članica naše zadruga

Najboljše in najtrpežnejše blago kupite pri
oblačilnici za Slovenijo, r. z. z o. z. v Ljubljani

Prodajalne na drobno

so v Stritarjevi ulici števil. 5 in v hiši
„Gospodarske Zveze“ na Dunajski cesti

Glavno skladišče

je v Ljubljani v „Kresiji“, Lingarjeva
ulica števil. 1, I. nadstropje

Podružnica v Somboru (Bačka), Aleksandrova ulica št. 11

Oglejte si njene zaloge! — Zadržno podjetje! — Svoji k svojim!

